

Мелбурн Трг федерације
Federation
square

Ово није класично предавање,
већ приказ једног мелбурнског
пројекта који је публикован у малтене
свим значајнијим часописима
широм света. Објављиван је јер је
занимљив, контроверзан, нов.

This is not the usual kind of lecture, it is a presentation of a Melbourne project which has been published in almost all important magazines all over the world. This is because it is interesting, controversial and new.

САДРЖАЈ:

Увод - теме, проблеми, квалитети и дилеме

Теме

Контексти

“Да географски лоцирам мјесто којим ћу се бавити...”

Енглеско наслеђе

Ријека

City

Federation Square као визија

Конкурс и контроверзе

Побједничко

рјешење

Тежње и утицаји...

Утакмица са Сиднејом

Простор и моћ

Ново

Траг сопственог времена

Decorated shed или нови израз?

Материјал

Урбано окружење

Трг

Асоцијације

Материјализација

Cafelatte култура

Политика и архитектура

Проблеми и дилеме

Трг или зграда?

Однос са ријеком

“Цурење простора”

Квалитети

Go to i go through мјеста

Случајности

Приватност

Живот

Дилеме

Рокови и инвестиције

Однос архитектуре и живота

Релација са ријеком?

Мода или политичка коректност?

Нове типологије

Случајности...

Безбједност

Закључак

CONTENTS:

Introduction: themes, problems, qualities and dilemmas

Themes

Contexts

“Let me point out the geographical location of the place...”

The English heritage

The River

City

Federation Square as a vision

Competition and its controversies

The winning proposal

Tendencies and influences

Competition with Sidney

Space and power

Novelty

In line with the present

Decorated shed or the new expression?

Material

Urban environment

The Square

Associations

The materials

Cafelatte culture

Politics and Architecture

Problems and dilemmas

The square or the building?

The relation with river

“Leaking out of space”

Qualities

Go to and go through places

Coincidences

Privacy

Life

Dilemmas

Deadlines and investments

The relation between architecture and life

The relation with river?

Fashion or political correctness?

New models to emulate

Coincidences...

Security

Conclusion

Овим приказом желим да вам приближим актуелну урбанистичко-архитектонску културу Мелбурна, њен актуелни тренутак, а и да подстакнем размишљање на општије архитектонске и урбанистичке теме.

Пројекат који ме тренутно занима и који је остварен у граду у којем живим представићу кроз неколико тема.

Главна тема тог пројекта (а мислим да је та тема суштински везана за срж вашег пројекта *PublicArt & PublicSpace*¹ јесте инвенција - измишљање, смишљање новог урбанитета и реинвенција - поновно откривање градског квалитета који је постојао, па загубљен. А предмет мог излагања је *Federation Square* или како гласи његово скраћено, све популарније име - *Fed Square*.

Представићу вам своје виђење новог мелбурншког трга и његове архитектуре. Почетни акценат ће бити на урбаној размјери, јер је то тема пројекта *PublicArt & PublicSpace*, а затим ћу фокусирати на градски живот, јер то је оно због чега трг и постоји.

Напослетку, отворићу неколико питања, презентирати неколико дилема које окружују тај пројекат и у значајној мјери обиљежавају прве мјесеце и године његовог постојања.

1.Додатне информације о пројекту *PublicArt&PublicSpace* потражити на сајту:
www.publicartpublicspace.org

1.For further information about the project *PublicArt&PublicSpace* visit the web site:
www.publicartpublicspace.org

With this presentation I want to bring the current urban architectural culture of Melbourne closer to you and I also want to encourage reflections on some more general architectural and urban topics.

I will present the project through several issues I have been currently interested in and which have been realized in the city where I live.

The main issue of the project (and I think that it is essentially related to the core of your project, PublicArt & PublicSpace¹ is invention – devising, making up a new urbanity and the reinvention – rediscovery – of the urban quality that had once existed and was then lost. And the subject of my presentation is Federation Square, or Fed Square, as its shortened name is getting more and more popular.

I am going to present you my view of the new Melbourne square and its architecture. The initial stress will be on urban scale, since that is an issue in the project, PublicArt & PublicSpace, and then I will focus on urban life, for that is the main reason of the existence of the Square.

Finally, I will open the floor to a few questions and present a few dilemmas that significantly mark the first months and years of the project's existence

Теме

Контексти

Да бих вам приближио проблем и мјесто мелбуршног новог трга, прво ћу се бавити контекстима - **контекстима** у множини. Указаћу на контекст као простор, на контекст као географију, на контекст као политичку ситуацију Мелбурна, на урбане културе Мелбурна - на све те контексте који су формирали идеју да се ради конкурс за трг.

“Да географски лоцирам мјесто којим ћу се бавити...”

Мелбурн, чија је величина можда 120 са 100км, као сви аустралијски градови, има малу густину становања. Мелбурншки залив, Порт Филип Беј (*Port Philip Bay*), толико је велики да му се не види друга обала. Мелбурншка лука, највећа на јужној хемисфери, врло је активна. У њој пристају савремени мега-танкери. Ако упоредите брод на слици са димензијом градског блока, који је дугачак 200м, јасно је да је брод ... мало дужи!

Централни Мелбурн на ријеци Јари (*Yarra*) формиран је баш на том мјесту зато што је, у то вријеме, дотле вода била питка. Када је осниван град Мелбурн, људи су нашли мјесто гдје је постојала питка вода. Остатак ријечног тока (и, наравно, сам Залив) били су слани.

Како је град постајао све комплекснији, тако је оригинална мелбурншка лука поступно истискивана са централне локације и сада се налази на ободу. Већ по волуменима зграда у том крају Мелбурна види се да луку окружује индустријска зона. То су огромни објекти, на примјер, велике фабрике аутомобила, којима по много чему не приличи централна локација, али они се ту налазе због приступа луци.

Themes

Contexts

To bring the problem and place of the new Melbourne square closer, I will first deal with contexts – contexts in the plural. I will present the context as geography, the context as a space, the context as the political situation of Melbourne, as the urban culture of Melbourne – I will present all the contexts that had formed the idea of making a public competition for the square.

‘Let me point out the geographical location of the place...’

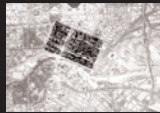
Melbourne covers an area of 120 km in length and 100 km in width and, like all Australian cities, has a low population density. The Melbourne bay, Port Phillip Bay, is so huge that you cannot see its opposite coast. The port of Melbourne, one of the biggest on the southern hemisphere, is a very active port where modern mega-tankers dock. If you compare the ship in the picture with the length of a town block, that measures 200 m, it is clear that the ship is little longer!

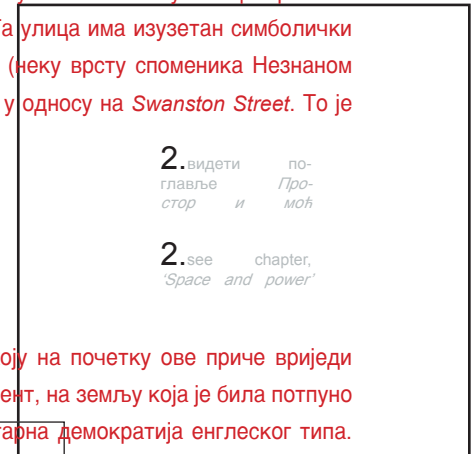
Central Melbourne, which is on the river Yarra, was founded on this location because drinking water at the time was available here. The rest of the river course (and, of course, the bay itself) consisted of salt water.

As the town became more and more complex, the original port of Melbourne was gradually pushed out of the central location and now it is on the edge of it. The volumes of the buildings in that part of Melbourne show that the port is surrounded by the industrial zone. These huge structures, like large car factories, are inappropriate in this central location for many reasons. But they have been located there because of access to the port.

Сам мелбурншки city је остатак града стриктна, ригидна. Развој Мелбурна је кренуо од Главна улица, која прати правац сјеверозапад-југоисток, је Свонстон (Swanston Street). Та улица има изузетан симболички значај у Мелбурну јер повезује споменик од велике важности, Shrine of Remembrance (неку врсту споменика Незнаком јунаку) са централним Мелбурном. Друга главна улица, Колинс (Collins Street) је управна у односу на Swanston Street. То је најстарија, и још увијек најпрестижнија улица Мелбурна.

правоугаоник, оријентисан тако да прати ток ријеке, док је ортогонална матрица оријентисана у правцу сјевер-југ. централне зоне, на коју ћу се у овом излагању сконцентрисати.

Енглеско наслеђе

Мелбурн - као, наравно, и остатак Аустралије - има једну занимљиву специфичност, коју на почетку ове приче вриједи споменути. Енглези су, већ на самом почетку колонизације *Terrae Australis*, на нови континент, на земљу која је била потпуно неизграђена, пресадили већ формиране и угодане институције. Пресађена је парламентарна демократија енглеског типа. читав економски систем преузет је у облику у којем је у то вријеме постојао у Енглеској². Мелбурншки Универзитет, на примјер, ове године слави 150 година. Та култура је, наравно, имала и одређен однос према граду и урбанитету. Централни Мелбурн је замишљен и изведен као град окружен парком. Пошто Мелбурн има климу сличну медитеранској, ту практично све може да успјева, па се мелбурншким парковима и сам Град и држава Викторија с правом поносе.

The plan of the City of Melbourne itself is a rectangle, oriented so as to follow the course of the river, while the rest of the town is a strict, rigid orthogonal pattern oriented in a north-south direction.

The development of Melbourne started from the central zone, on which I will focus my attention in this presentation. The main street, stretching northwest-southeast is Swanston Street. This street has an exceptional symbolic significance in Melbourne as it connects a monument of great importance, the Shrine of Remembrance (a sort of Monument to the Unknown Soldier) with the central part of Melbourne. The other main street, Collins Street, is at a right angle to Swanston Street. This is the oldest and still the most prestigious street of Melbourne.

The English heritage

Melbourne – as well as the rest of Australia – has an interesting feature, worth mentioning at the beginning of this story. At the very beginning of colonization of Terra Australis, the English transferred already-established and well-organized institutions to the new continent. They transferred parliamentary democracy of the English type, and the complete economic system was taken over in the form existing in England of that time.² Melbourne University, for example, celebrates its 150th anniversary this year. That culture certainly had a distinctive relation to the town and urbanity. Central Melbourne had been designed and realized as a town surrounded by a park. As Melbourne has a climate similar to the Mediterranean climate, practically any plant can grow there, so the parks of Melbourne can rightly be consider the pride and joy of the town itself and of the state of Victoria.

Ријека

Локација *Federation Square*-а је у самом центру Мелбурна, на ријеци Јари. Мало ниже, низводно, била је прва лука, гдје су долазили бродови из Европе. У том строго прагматичном, првобитном Мелбурну са друге стране ријеке су били магацини. Идеја о функцији ријеке у граду била је апсолутно утилитарна. Јара је била ту само да служи економији. У смислу јавног коришћења, стари Мелбурн, онај из 19. вијека, био је занемарио ријеку.

Ја сам у Мелбурну први пут био 1989. и, наравно, професионално деформисан, направио много слајдова. Ни на једној од мојих слика Мелбурна из 1989. нема ријеке. Још не тако давне 1989. мелбурншки *City* био је потпуно леђима окренут ријеци. Колосјеци су сасвим блокирали прилазе, јер је функционална близина жељезнице и воде била важна људима када су градили град. Идеја о ријеци као простору на којем и уз који се може живјети, гдје се може проводити слободно вријеме, није постојала.

Само четири године касније, кад сам се 1993. вратио у Мелбурн, читав градски живот био је оријентисан на Јару! Са неколико паметних планерских одлука активирана је јужна обала ријеке. Порушени су магацини, пробијене су везе преко и испод железничких колосјека, и град је открио своју реку; кажем воткриог - *a propos* оног питања о *инвенцији или реинвенцији* урбанитета које сам поставио на почетку, насловом овог предавања. Откривањем ријеке, која до тада није била присутна, обала је постала нова могућност за развој централитета, могућа локација градског центра, а урбанитет Мелбурна је добио један потпуно нови квалитет.

И од тада су промјене у просторним манифестацијама градског живота Мелбурна драматичне; те промјене нама који нисмо из англо-саксонске културе итекако одговарају³.

3. Мелбурн је, на примјер, донедавно био други по величини грчки град у свијету. Био је по броју становника одмах иза Атине, већи од Солуна (сада га је Солун прстигао). А у Мелбурну, поред Грка, живи и много Италијана, много разних бивших Југословена, много Шпанаца... Мелбурн има и климу, а све више и културу, који асоцирају на та далека поднебља. И откривање ријеке је значајан саставни део тог откривања нове културе.

3. Melbourne, for example, has until recently been the second biggest Greek town in the world, and regarding to the number of citizens just after Athens and bigger than Thessalonica. Thessalonica has now a bigger population than Melbourne). Besides Greeks, there are many Italians, many different ex-Yugoslavs and many Spaniards. The climate of Melbourne, and more and more its culture, can be associated with these far-away regions. The rediscovery of the river has been a significant constituent part of the rediscovery of this eclectic culture.

The River

Federation Square was located in the very centre of Melbourne, on the river Yarra. A little further down the river was the original port where ships from Europe used to dock. On the other side of the river in that strictly pragmatic, original Melbourne were the warehouses. The idea of the river in the town was absolutely utilitarian. The Yarra existed only to serve the economy. The old Melbourne, the 19th century one, neglected the river in the sense of its public usage.

I was in Melbourne for the first time in 1989, and being professionally deformed, I made a lot of slides. Not a single photo of Melbourne I took in 1989 shows the river. In not so very remote 1989, Melbourne city had its back turned to the river. Rail tracks completely blocked all approaches to the river, as the functional closeness of the railway to the water was important to people when they were building the town. The idea of a river as a space on which, and by which, people can live and spend their free time did not then exist. Therefore, we can say that in 1989 the river did not exist.

Only four years later, when in 1993 I returned to Melbourne, the whole city life was oriented towards the Yarra. Thanks to several clever planning decisions, the south river bank was activated. The warehouses were destroyed, communications were established over and under the rail tracks and the town rediscovered its river: I say 'rediscovered' in reference to the question of the invention or reinvention of urbanity posed in the title of this presentation. Now that the river, which until then had not been used, had been discovered, the river banks provided new possibilities for the development of the centre: the very possibility of a city centre, and the urbanity of Melbourne took on a completely new quality.

Since then, changes in the spatial manifestations of Melbourne city life have been dramatic: to us, who do not come from the Anglo-Saxon culture, these changes are wonderfully agreeable.³

Мелбурн на реци Јари - контакт града и реке остварен је тек деведесетих година Melbourne on the Yarra River - intimate relationship with which was established only in the nineties

City

Централни Мелбурн је *city* какви су и сви *city*-ји у градовима сличне величине (око 3 милиона становника) у Америци и Аустралији. Пословна зона града конципирана је тако да се у њој ради, а да запослени, у складу са имовинским статусом, живе у сателитским субурбаним насељима. Колосјеци су доминирали простором уз ријеку и прекидали континуитет града, укидали могућност везе са ријеком. Међутим, простор уз главни мелбурншки мост одувијек је био привлачан. Ту је један од најзначајнијих приступа централном Мелбурну са визуром катедрале⁴. Ту су ријека, главна улица, веза са главном железничком станицом, веза са самим градом - контекст који је био и те како занимљив урбанистима и планерима. Превладало је мишљење да простор таквог потенцијала, је река поново откривена као центар, не

Мелбурншки *city*

таквог капацитета, а нарочито у ситуацији када смије да остане некомуникативан и затворен.

Federation Square као визија

Идеја да се на ријеци формира трг настала је почетком деведесетих година. Аустралијска југоисточна држава Викторија, чији је Мелбурн главни град, имала је у то вријеме врло конзервативну Владу, која је вођењу државе приступала као вођењу предузећа - некакав мало закашњели тачеризам или реганизам. Та Влада је успјела да направи много грешака, истог типа као што су биле и грешке режима Маргарет Тачер и Роналда Регана, али је успјела и да неке добре идеје претвори у пројекте и да те пројекте визгураг до краја. *Federation Square* је један од тих пројеката. Он је, несумњиво, значајан допринос култури Мелбурна, и вјероватно никада не би био реализован да није било управо тог агресивног, менаџерског приступа управљању градом.

Влада премијера Џефа Кенета (*Jeff Kenneth*) није била баш омиљена, па је значајан труд посветила маркетингу - популаризацији идеје да се гради трг, да покаже како ће све то добро бити и шта ће Мелбурн добити са тим простором. Тако су рађене бројне атрактивне компјутерске симулације, чији је задатак био да придобију јавност. Премијер Кенет је стручњак за маркетинг и та акција му је успјела.

Пошто идеје треба продати не само политичарима, већ и онима који имају новац, кренуло се од визије, од неких шарених, сугестивних слика које би се могле презентирати људима који имају моћ ове или оне врсте и који могу доприњети да се пројекат реализује.

4.видети по-
главље Про-
стор и моћ

4.see chapter,
'Space and power'

City

The central Melbourne is a city, like all the cities of similar size (about three million inhabitants) in America and Australia. The business zone of the city was planned as a working zone while employees, according to their income level, lived in satellite suburban residential areas. The rail tracks used to dominate the area by the river, fracturing the continuity of the space by preventing communications with the river. However, the space along the main bridge, Princes Bridge, has always been attractive. It is the place of one of the most significant accesses to the central Melbourne within sight of the Cathedral⁴. The river, the main street, the connection with the central railway station, the connection with the city itself – all this was a context of great interest to urban planners. The prevailing opinion was that a space of such potential and capacity should not remain closed off from the communication system, especially in the situation in which the river had been rediscovered as a centre.

Melbourne's City

Federation Square as a vision

The idea of creating a square on the river arose in the early 1990's. Victoria, the south-eastern state of Australia, with Melbourne as its capital, at the time had a very conservative government, which managed the state in the same way as one manages a firm – a sort of somewhat belated Thatcherism or Reganism. That government managed to make many mistakes of the same type as those made by the regimes of Margaret Thatcher and Ronald Regan. But it also managed to turn some good ideas into projects and to push out those projects to the end. Federation Square is one of these projects. It is, without doubt, a significant contribution to the culture of Melbourne and it might have never been realized without that aggressive, managerial approach to city governing.

The Government of Prime Minister Jeff Kennett was not very popular, so it put great efforts into marketing – to popularize the idea of building the square, to demonstrate that it would be a wonderful space and to explain what Melbourne would gain by it. Numerous attractive computer simulations were set up with the specific task of winning the public over. Prime Minister Kennett was a marketing expert and these actions were therefore a complete success.

Since ideas should be sold not only to politicians but also to those who have money, the start was made with a vision, including some colorful, suggestive pictures that could be presented to people who had power of some kind and who could contribute to the realization of the project.

Идеја презентирана на тим раним скицама била је да се створи простор који ће дати нови квалитет граду Мелбурну, а истовремено (зато се трг и зове *Federation Square*) да се достојно обиљежи стота годишњица аустралијске Федерације. Аустралијска Федерација је формирана у Мелбурну 1901. године и за 2001. годину је требало направити простор, нешто велико и сјајно гдје ће, као и свугдје у свијету, неки премијер доћи, раздрагано пресијећи врпцу и сликати се за све могуће новине и телевизију⁵.

Номиновани простор је био под жељезничким шинама, које је било не само прескупо већ и функционално немогуће помјерити. Превладала је идеја да се шине прекрију и да се изнад њих направи трг.

Драматичном инжењерском интервенцијом прекривен је огроман простор, дужине 200 метара и ширине 60-70 метара, и граду је омогућено да крене ка ријеци. Простор који је био изгубљен, простор какав Трансик (*Roger Trancik*) у својим теоријама урбанизма зове буквално *изгубљени простор (lost space)* одједном постаје не само приступачан, већ веома важан градски простор. На перспективним приказима из тог времена уочава се оно што је политичарима у том тренутку било изузетно важно - све симулације приказују огроман број људи на тргу. Желили су да покажу да ће то бити жив градски простор, градски простор којим ће Мелбурн добити оно што нема.

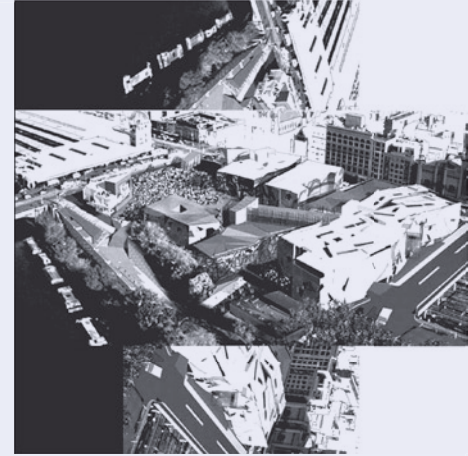
А Мелбурн, историјски, нема тргове. Аустралијски градови историјски немају тргове, као што ни Кина, рецимо, традиционално нема трг. У Мелбурну су центри линеарни, трговачка улица је центар. Ни Мелбурн, ни Аустралија никада нису имали успјешне тргове. У Мелбурну је, у самом *city-ју*, било неколико покушаја да се формирају тргови, али сви су били безуспјешни. Безуспјешни из много разлога. Ово је први трг који заиста почиње да утиче на људе и да мијења навике апропријације простора, управо на начин приказан на поменути раним визијама, дизајнерским и политичким. Ова слика показује идеју, показује оно што је била суштина, оно због чега је конкурс био расписан - а то је да се створи простор на којем ће се људи окупљати.

5. Занимљиво је да је овај пројекат својом, да сад не кажем комплексношћу, него компликованосту, допринео томе да се рок пробије за две године. Трг је отворен тек 2003! То је била велика бламажа. У међувремену је Влада Џефа Кенета изгубила своју позицију, па је премијер нове, лабуристичке Владе био тај који је пресјекао врпцу. И сада је он страшно поносан на овај трг, којем се у опозицији и на све оно што се ту дешава, страшно противио.

5. It is interesting that in this project, the complications rather than its complexity, contributed to breaking of the deadline, making it two years overdue. The Square was not opened until 2003! This was a great disgrace. In the meantime, the government of Jeff Kenneth has lost its position, so the man who cut the tape was the Prime Minister of the new Labour Government. And it was now he who was extremely proud of the Square – despite having been passionately against it while he was in opposition. Now he is proud of everything that happens at the Square.

In these early sketches the idea was to create a space that would give a new quality to the city of Melbourne and, at the same time, (which is why it is called Federation Square) celebrate the hundredth anniversary of the Australian Federation in a respectful way. The Australian Federation was founded in Melbourne in 1901, so they wanted to have created a space – a big and glamorous space – by 2001, where, like everywhere in the world, a prime minister could come and cheerfully cut a tape at a ceremony and be photographed for all kinds of newspapers and television⁵.

The space nominated for the project had been under the railway tracks. Removing these would have been not only very expensive but functionally impossible. The prevailing idea was to cover the railway lines and to build the Square above them.

By a dramatic engineering intervention, this huge space, 200 m long and 60–70 m wide was covered and the city was enabled to extend towards the river. The space which had been lost – a space literally called 'lost space' in Trancik's theories of urbanism – immediately became not only accessible, but a very important urban area. In perspective pictures of that time you notice the very thing that was exceptionally important to the politicians – all those simulations show the enormous number of people in the square. They wanted to show that the place would be full of life; a city place that would give Melbourne something it did not have before.

Australian towns generally do not have squares, just as, for example, in China, which traditionally lacks them as well. In Melbourne, the centers are linear and the commercial street is the centre. There have been attempts to form squares in Melbourne city centre, but for many reasons none have succeeded. Federation Square was the first that has really started to influence people and to change habitual ways of appropriating space, exactly as both the early designer and political visions discussed above anticipated. This picture shows the idea, shows what was the essence and what was the reason for launching the competition – to create a space where people would gather.

7. видети по главље Federation Square као визија

7. see Chapter: The Vision of Federation Square

6. Јорн Утзон (Yorn Utzon) је напустио Аустралију усред разраде сиднејске Опере и никада се више није вратио. Сада сарађује на разради новог ентеријера, али је одбио да поново дође. Та увреда траје већ 50 до 60 година. То су била трауматична искуства за све учеснике у процесу. Конкурс као институција у Аустралији се никад није примио.

6. Yorn Utzon left Australia in the middle of the process of building the Sydney Opera and never returned. Presently, he is developing a new interior design project for the Opera House, but he has again refused to come back. The insult has lasted for 50 or 60 years. These were traumatic experiences for all participants.

8. Ако сиднејског конкурса има доста анегдота. Према једној, Утзонов рад је био одбачен већ у првом кругу конкурса. Али је Арне Јакобсен (Arne Jacobsen), који је био члан жирија, каснио и стигавши на жиријанке видео је тај рад у гомили одбачених радова. Рече је: "Станите! Свиђа ми се овај рад," и вратио га на сто. И тако, из канте за ђубре Утзонов предлог је враћен на сто, да би коначно победио и постао љубан симбол Сиднеја и, на неки начин, и цијеле Аустралије. (видети поглавље Такмичење са Сиднејом)

8. There are many stories concerning the Sydney competition. One tells that Utzon's idea was discarded in the first round of the selection. But Arne Jacobsen, a member of the jury, was late and arriving to the jury-meeting, he saw this work in the group of those that were already rejected. He said: "Stop! I like this work!" and placed it back on the table. In this way, straight from the wastepaper basket, Utzon's design was brought back to the table and in the end won the contest and became the powerful symbol of Sydney and of the whole Australia (see Chapter 'Sydney Competition').

9. Овдје врло јасно можете да видите да је један од главних архитеката радио са Данијелом Либескиндом. Многе ово подсећа, превише за добар укус, на Јеврејски музеј у Берлину. Ја се слажем с тим - ова кућа изгледа сувише слично згради у Берлину, изгледа прекопирана, а да то не би било поштено и званично речено "не-копија". Јер, у архитектури може да се цитира, у архитектури може да се каже да чак до обожавања волим неку архитектуру, па је понављам, али ово је остало без фусноте.

9. You can quite clearly remark that one of the main architects worked with Daniel Libeskind. It reminds many people of the Jewish Museum in Berlin, far beyond the limits of good taste. I agree with these comments - this building resembles the Berlin one closely enough to be its copy. It would be fair to say officially that it is a 'non-copy'. Architecture allows quotations, and so you can say that when affection for certain architecture attains the height of adoration you may repeat the original, but this is a no-comment issue.

Конкурс и контроверзе

Конкурс као институција релативно је неуобичајен у Аустралији, која је након чувеног звучног конкурса за сиднејску Оперу изгубила ентузијазам за институцију јавног надметања идеја. Многи, а првенствено традиционално конзервативни инвеститори и предузимачи, вјерују да конкурс **само** компликују ствари и доводе до повећаних трошкова и неразрешивих ситуација⁶. Конкурс за *Federation Square* је, дакле, један од заиста ријетких правих конкурса где је првонаграђени рад и реализован.

Почео је са контроверзом садржаном у политичкој идеји да се трг реализује на мјесту које је било много скупље од свих алтернативних локација. У Мелбурну има доста мјеста на којима није била потребна претходна реконструкција да би се формирао трг. На изабраној локацији је било потребно прво направити терен, па тек онда сам трг.

И када су мелбурншка и викторијанска Влада донијеле одлуку да се распише конкурс за *Federation Square*, било је много оних који се нису слагали са том идејом. Питали су зашто се не организује обичан позивни конкурс за предузимаче и почне од новца, јер њихов аргумент је био "новац је и тако увијек најважнији".

Но промоције жедна Влада маркетиншког стручњака Кенета⁷ (која је мало прије тога граду донијела спектакл Формуле 1) није одступала од идеје да се атрактивна локација понуди светској архитектонској експертизи.

Конкурсном комисијом је председавао Данијел Либескинд - и за то је везана још једна контроверза⁸.

На конкурс је победио енглеско-амерички тим ЛАБ (*LAB*), Доналд Бејтс (*Donald Bates*) и Питер Дејвидсон (*Peter Davidson*), двојица архитеката са тимом претежно младих сарадника. Бејтс и Дејвидсон су се удружили да би урадили овај конкурс. Ниједан од њих прије тога није извео објекат. Обојица су радили за друге архитекте и били су релативно млади. Један је чак радио за Либескинда, **на неколико** од његових најзначајних пројеката, укључујући и Јеврејски музеј у Берлину⁹. *Federation Square* је био први пројекат на којем су се окушали и то, како се испоставило на крају, окушали до краја - јер су га и извели.

Competition and its controversies

The institution of the design competition is relatively unusual in Australia, which, after the famous and well-known Sydney Opera competition, lost enthusiasm for a public competition of ideas. Many people, particularly tradition and conservative investors and contractors, believe that competitions bring nothing but extra expense and insoluble problems.⁹ The Federation Square competition was, therefore, one of those rare true competitions in which the project winning the first prize has been realized.

It started with a controversial, politically supported idea to design a public space in an area far more expensive than any other building site available. There had been many other sites in Melbourne where any reconstruction preceding the formation of a public square would not have been necessary. The site chosen demanded starting with the formation of the ground, before the construction of the Square itself.

When the Melbourne and Victorian Government decided to launch a competition for the design of Federation Square, many were against the idea. The main question was, why not organize a simple competition by invitation for contractors with financial considerations foremost in mind, as 'money is anyway the most important thing'.

But the promotion-eager government led by marketing expert Jeff Kenneth⁷ (that had a little while previously attracted the Formula One competition to the city) would not abandon the idea of offering this attractive location to world architectural experts. The chairman of the competition committee was Daniel Liebeskind – this was linked to one more controversy⁸:

The winning team was the Anglo-American LAB, Bates and Davidson, with a group of mostly young associates, Bates and Davidson joined together in order to participate in this competition. Neither of them had ever built a building before. Both were working for other architects and were fairly young. One of them had even worked for Liebeskind on several of his most important designs, including the Jewish Museum in Berlin.⁹ Federation Square was the first one in which they tried their own skills and, as was shown in the end, they proved themselves – since it was fully realized.

Њихов предлог трга био је конципиран тако да премости простор и функционално повеже град Мелбурн са реком Јаром.

Програм конкурса је био, врло позитивно речено, “флексибилан”. Расписивачи - могли бисмо да кажемо политичари - нису

имали јасну идеју шта заправо желе. Хтјели су да конкурсом добију идеје, да анкетају стручну јавност шта би на том простору могло да се нађе и успјешно развије. У распису конкурса било је, на примјер, програма као што је мултимедијални центар. То, наравно, звучи фино, звучи врло савремено, али шта је то у ствари, нико није знао.

Три рада су ушла у ужи избор.

Усред конкурса, усред жирирања, влада премијера Џефа Кенета се појавила са захтјевом да жели да се на тргу нађе мјеста за Националну галерију Викторије, дакле конкретан, велик и функционално јасно дефинисан програм. Тај моменат је био пресудан за избор побједничког решења. По многима, пројекат ЛАБ-а је добио награду зато што је био најфлексибилнији од три рада која су већ била у ужем избору. Друга два пројекта нису могла на задовољавајући начин да прихвате тај нови захтјев¹⁰.

Bates and Davidson suggested the concept of a square that would span the space and connect the city of Melbourne functionally to the Yarra River.

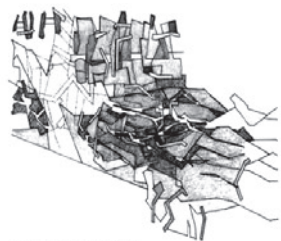
The program of the competition was flexible in a positive way. The announcers – or, to be more precise, politicians – did not have a clear idea of what they actually wanted. What they did want was a competition to bring fresh ideas, to use professionals to explore what could be proposed and successfully developed on this site. There were even suggestions of building a multi-media centre. Of course, the very name sounds very modern, but no one actually knew what the expression truly meant.

Three of the entries reached the finals.

In the middle of the judging process, the government of Jeff Kenneth came with a request to make space for the National Gallery of Victoria on this site. This was a specific, substantial and functionally clearly defined program. It was a crucial moment for the choice of the winning solution. According to general opinion, the LAB project won because it was the most flexible of the three projects in the finals. The other two could not satisfy the new requirement¹⁰.

10. видети по-главље *Политика и архитектура*

10. see section, *'Politics and architecture'*

CONCEPT SKETCH: COMPETITION STAGE

Скица концепта Concept sketch

Првонаграђено решење ЛАБ архитеката - ситуациони план
The winning entry by LAB architects - location plan

LOCATION PLAN

Побједничко рјешење

Са урбанистичких и још ширих - политичких - нивоа прећи ћемо на архитектонске размјере *Federation Square*-а.

Кад анализирамо архитектонске основе пројекта, очигледно је да се пројектантски тим итекако трудио да форме буду неконвенционалне, да у њиховом просторном рјешењу буквално нема правог угла. Бејтс и Дејвидсон су чак у једном интервјуу на телевизији врло искрено рекли: “Када су радови били при крају, ишли смо градилиштем и гледали да није негдје остао неки прав угао, да то измијенимо док још има времена”. Заиста су били велики борци против правог угла!

Међутим, посебно ме радује да је, када посматрате пресјек и изглед, прав угао опстао. Гравитација, ипак, захтјева угао од деведесет степени, и ту није било мјеста за нове геометрије.

Зграде *Federation Square* су функционалне. Проблем премошћавања друге рјешен је тако што су све грађевине изграђене на плочи. Ту су велике позоришне и концертне сале и велики програм галерије¹¹.

Геометријска игра која је толико присутна у основи је нашла одраза још једино на фасадама *Fed Square*-а. Фасаде су дословно секундарна кожа ових функционалних волумена. Кроз омотач прагматичне, нормалне, једине могуће конструкције која је једноставно онаква каква мора да буде; у пресвлачењу тих објеката ЛАБ је тражио нови визуелни израз, геометрију за коју архитекти кажу да представља израз демократског друштва, система у којем различитост и разлике стварају хармоничну слику, не хомогену колико разноврсну. То је неоспорно занимљива теза, тема везе архитектуре, геометрије и репрезентације друштвених идеала који су њима у том тренутку били важни.

Да поновим, фасада је та гдје су се пројектанти грчевито трудили да избјегну прав угао. Негде се још може наћи понеки, али то су вјероватно панели гдје је ортогоналност била неизбјежна из конструктивних разлога. Пројектантима је фрактална геометрија, геометрија без правог угла, геометрија која не понавља форму, била важна јер репрезентује демократију, демократију као јединство различитости¹².

11. види по-
главље *Конкурс*
и *контроверзе*

11. see section
*'Competition and
its controversies'*

12. Коментар из публике:
То није симбол демократије, то је варка, то је за-
мена појмова, то је за новински наслов! То уопште
није демократична архитектура, то је једна аутор-
ска, изразито ауторска, елитистичка, галеријска,
заправо, либескиндовска или некаква немирна архи-
тектура неких актуелних галеријских трендова!

12. Comment from the audience:
This is not a symbol of democracy, it is an illusion, a re-
versal of notions, it is for a newspapers headline! This is
not a democratic architecture at all; it is just highly autho-
rial, elitistic, gallery-like, in fact, Liebeskindian, or some
kind of restless architecture of some current gallery trends.

The winning entry

From urban – and even wider – political levels, we shall pass on to the architectural aspects of Federation Square.

When analysing the architectural layout of the project, it is obvious that the designer team did their best to make unconventional forms, so that there was not one right angle in the proposed solution. In a television interview, Bates and Davidson very sincerely said that, when the construction was almost finished, they went throughout the construction site, and closely observed around in order to spot whether there remained any of the right angles, willing to make the necessary changes while there is still enough time. They indeed were real fighters against orthogonal geometry!

However, what makes me particularly happy is that, when observing both the section and the facade, we see that the right angle did, in fact, remain. Gravitation still requires the 90-degree angle and it leaves no opportunity for a new geometry.

The buildings on Federation Square are functional. The problem of bridging the railway was resolved by building all structures on a level surface. This refers to the huge theatre and concert halls and the vast gallery programme as well¹¹.

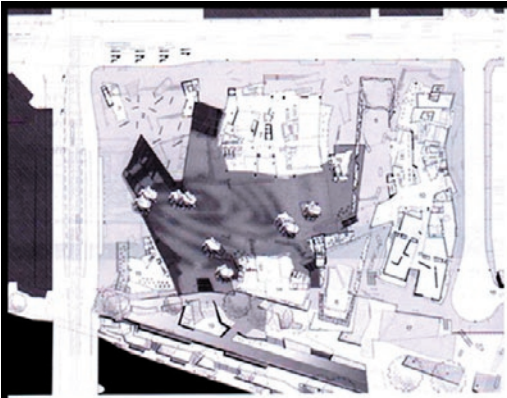

The geometrical turbulence/pattern, so much evident on the plan, found its reflection only on the facade of Federation Square. Facades are literally a secondary skin of these functional volumes. In cladding a normal pragmatic construction (the only kind possible), which is simply as it should be, LAB sought a new visual expression, a geometry which they considered an expression of democratic society; a system in which otherness and differences create a harmonic structure, which is diversified rather than homogeneous. This is, beyond doubt, an interesting position, a theme of the interrelation of architecture, geometry and the representation of social ideals relevant at that moment.

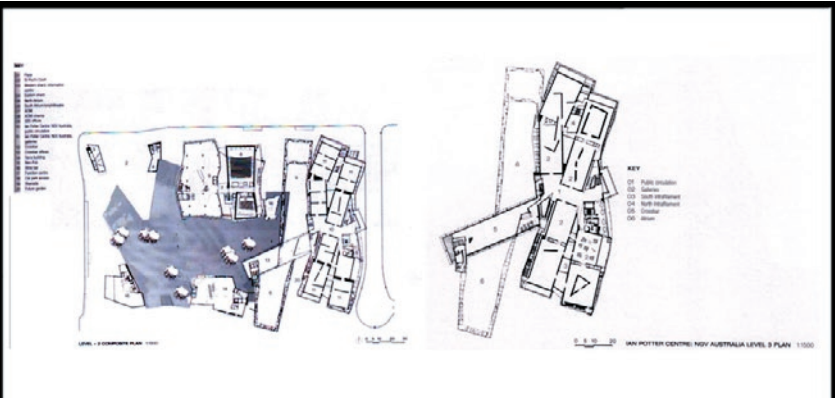
Let me repeat, it was the facade where the architects tried anxiously to avoid the right angle. Occasionally, some could be found, but this is probably on panels where the orthogonal was unavoidable for construction reasons. Fragmentary geometry, geometry without right angles, geometry that does not repeat form, was important to them, since it represents democracy, democracy as the unity of diversities¹².

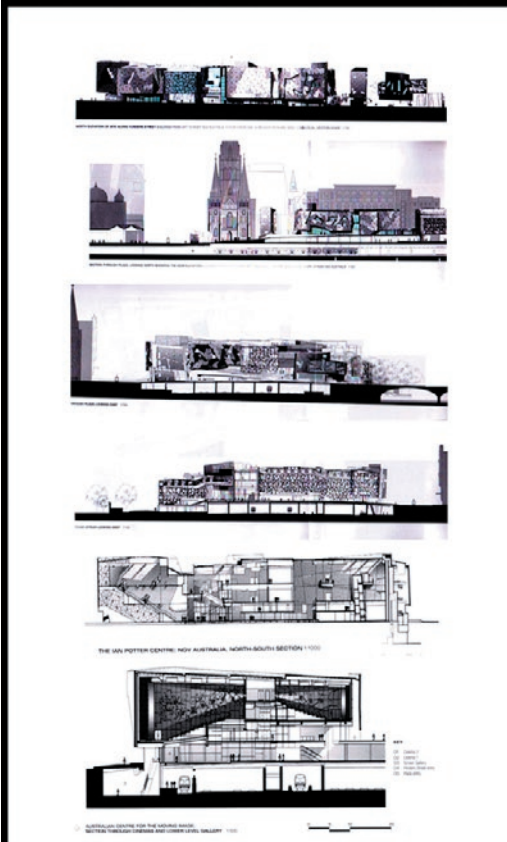
GROUND FLOOR LEVEL - 1 COMPOSITE PLAN 1:100

Ground level

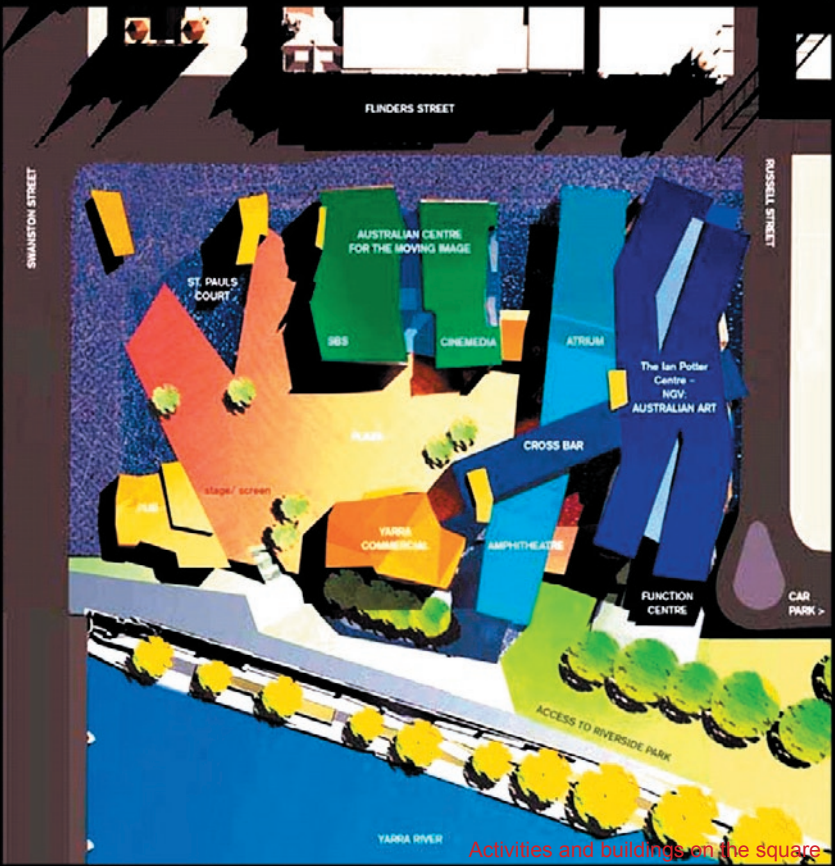

First floor level

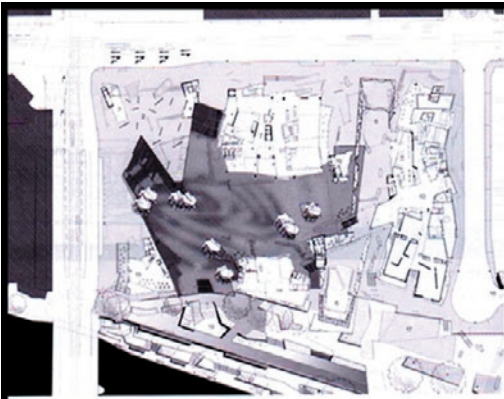
Second floor level

Elevations and facades

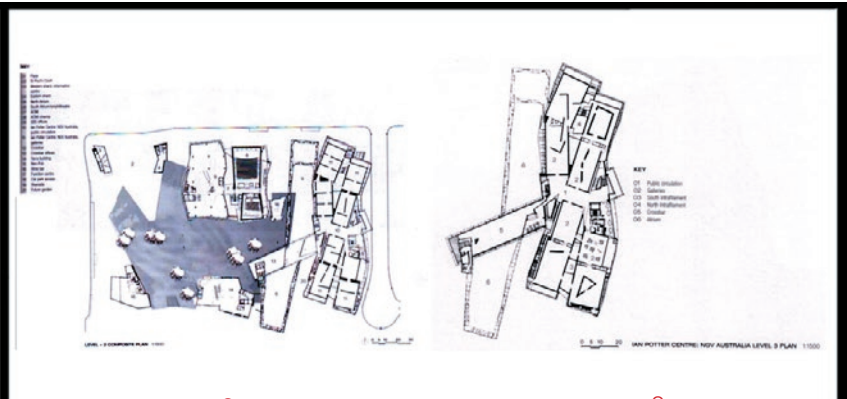

Activities and buildings on the square

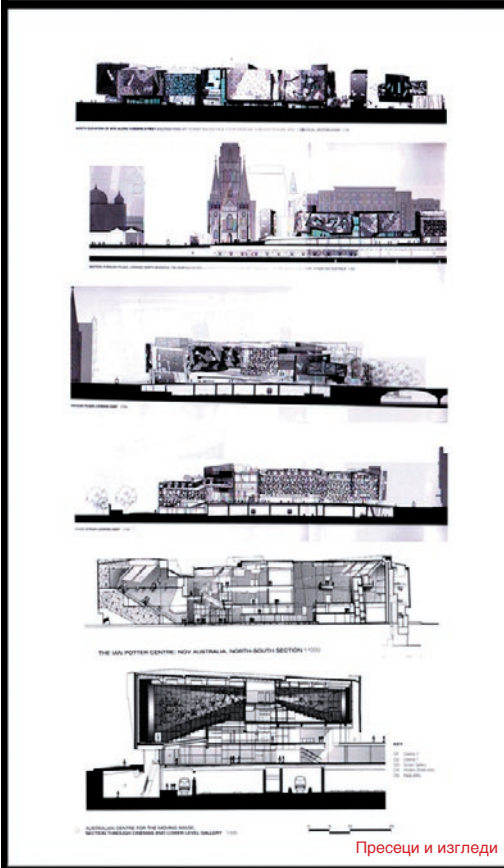
LANDING PLAZA LEVEL - 1 COMPOSITE PLAN 1:100

Партерно решење

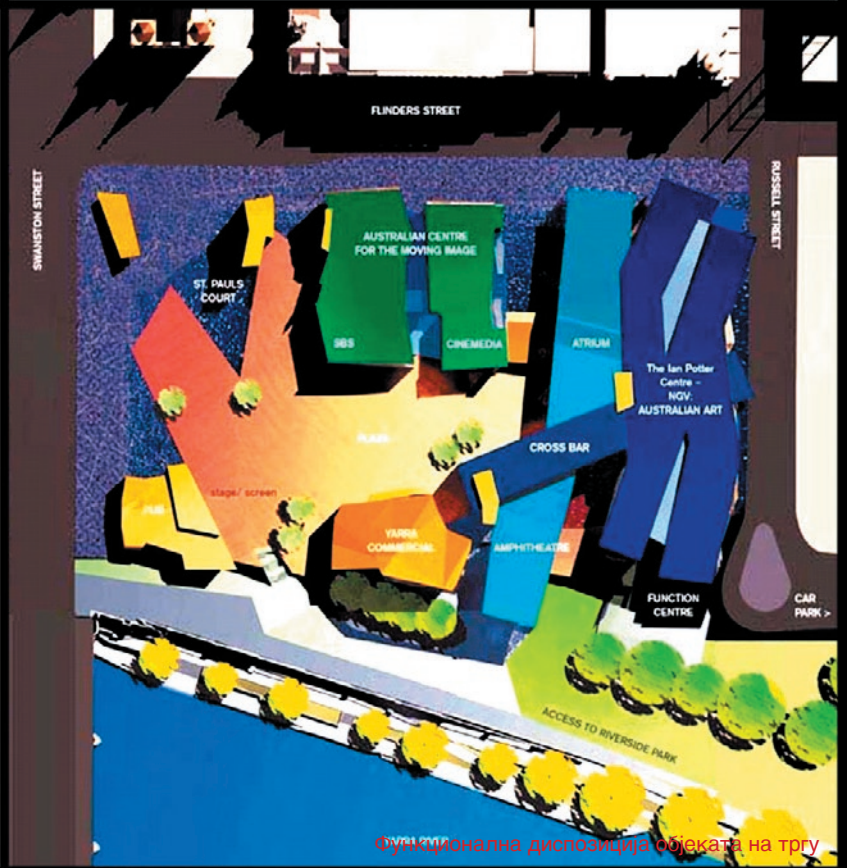

Основа првог спрата

Основа другог спрата

Пресеци и изгледи

Функционална диспозиција објеката на тргу

Што се тиче еколошких приступа, посебну пажњу су посвјетили природном хлађењу зграде. Пошто је објекат подигнут, испод се налазе простори гдје сунце никада не досеже. Ту је остављен систем простора који су архитекти назвали лавиринт, гдје се ваздух хлади и потом, охлађен, упумпава у горње, затворене и полуотворене просторе.

Архитекти су тражили изгледе гдје размјера "постаје ирелевантна", или - како су они то звали - *scaleless architecture*. Врло је тешко на основу слике фрагмента одредити димензије елемента који посматрамо. Модул, односно недостатак репетитивног модула, поништава могућност схватања димензија детаља. Све може да буде мало, све може да буде велико, зависи од тога гдје сте, како посматрате изабрани фрагмент *Federation Square*-а.

Примери *scaleless* архитектуре - архитектуре без размере
и Шема природног вентилирања атријума

As far as ecological approaches are concerned, special attention was paid to a natural cooling system in the building. Since the building is raised, spaces inaccessible to sunshine are located below the ground level. Actually, this is a system of spaces, which the architects named the *labyrinth*, where the air is first cooled and then pumped into the heating system, to closed and semi-open spaces.

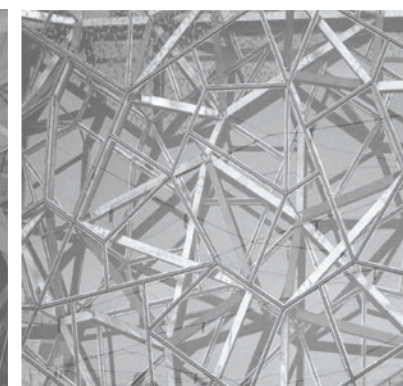
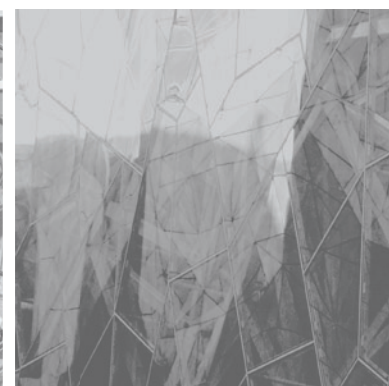
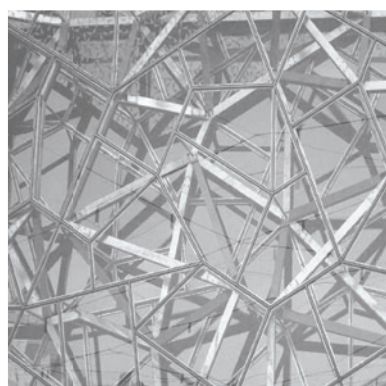
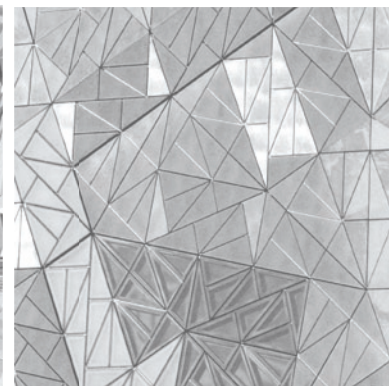
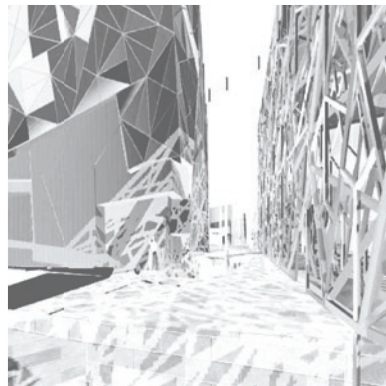
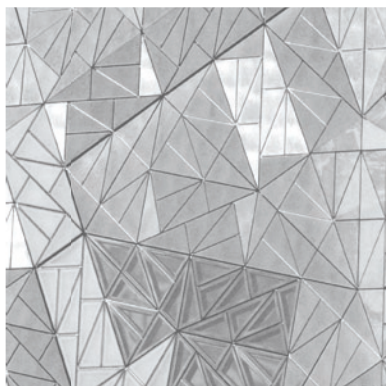
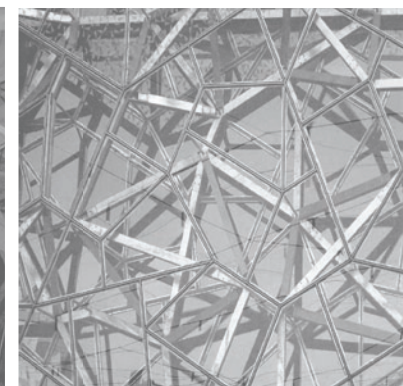
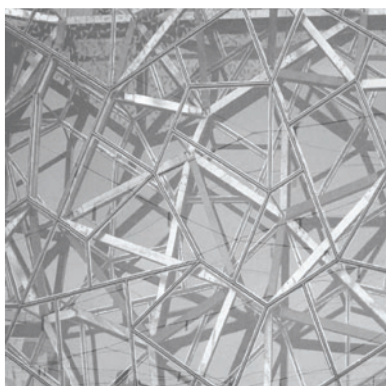
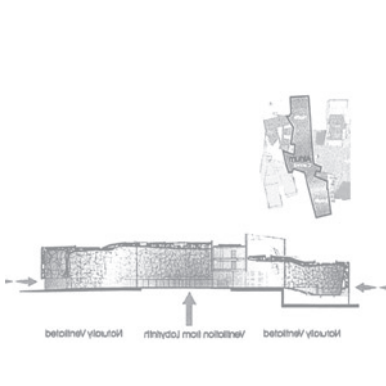
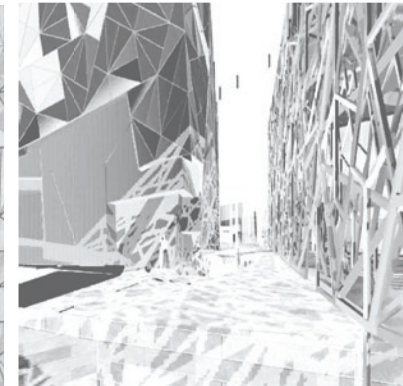
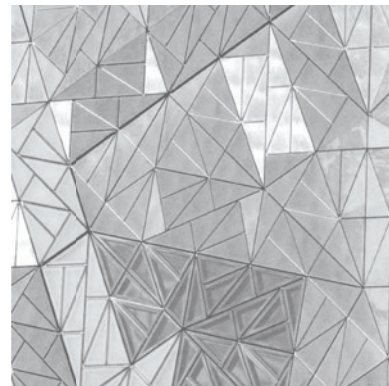
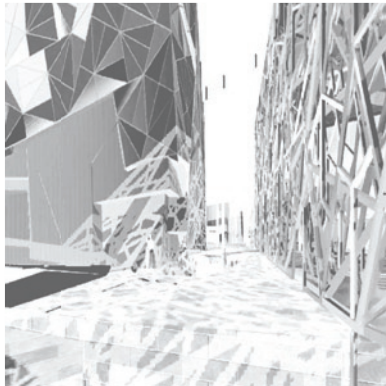
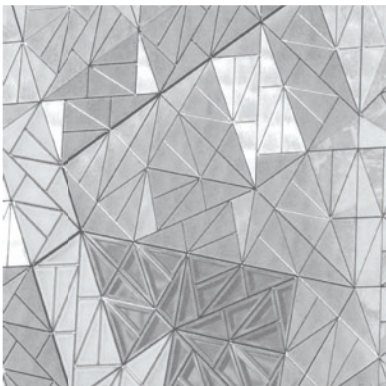
The architects sought perspectives where proportion 'becomes irrelevant', or – as they called it, 'a scaleless architecture'. It is very difficult to determine the dimensions of the perceived element by looking only at one fragment of it. The module – more properly, the absence of a repetitive module – annihilates the possibility of grasping the dimension of details. Everything might seem big or small,

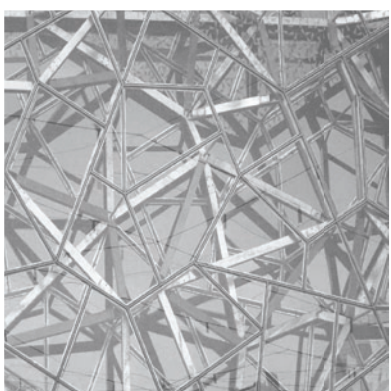
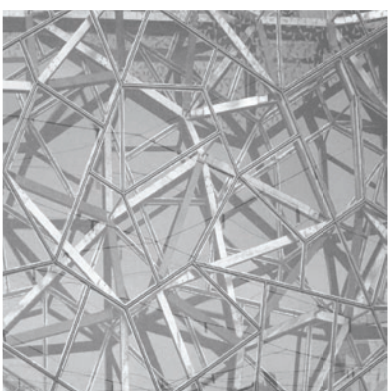
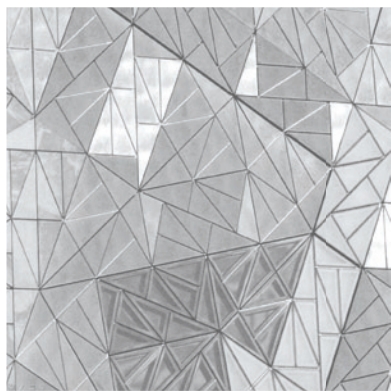
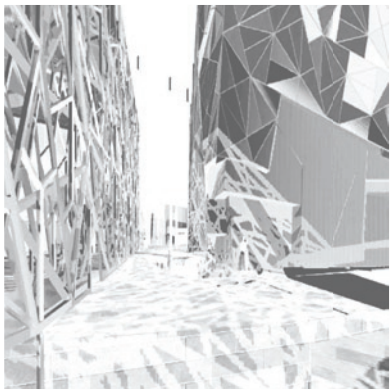
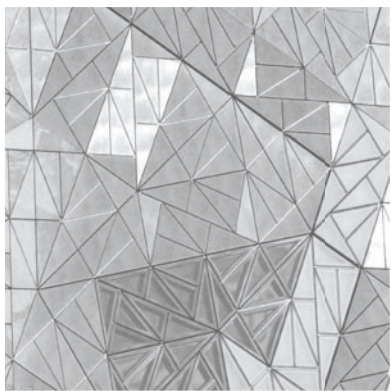
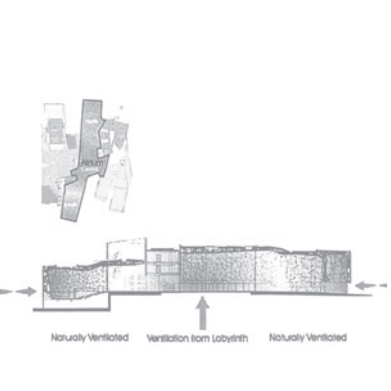
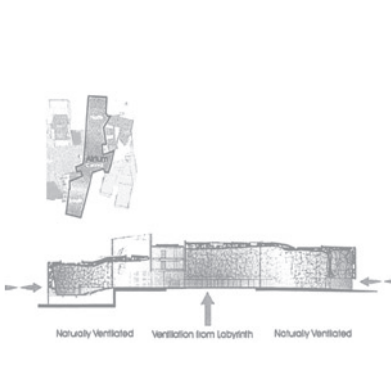
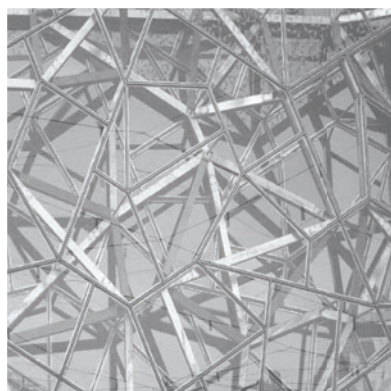
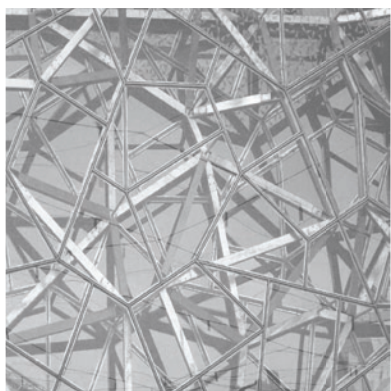
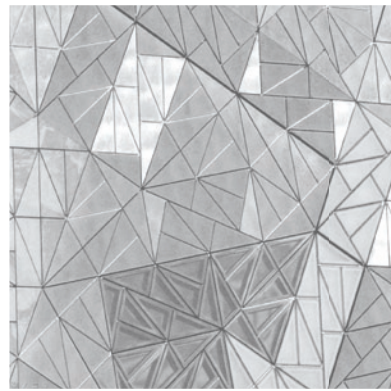
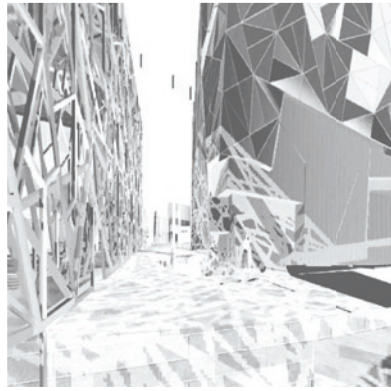
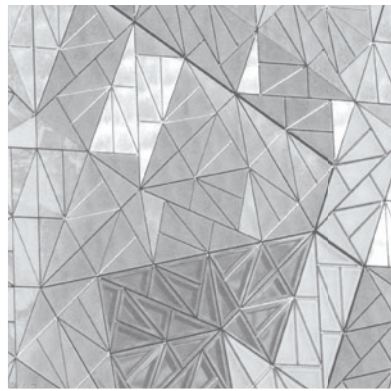
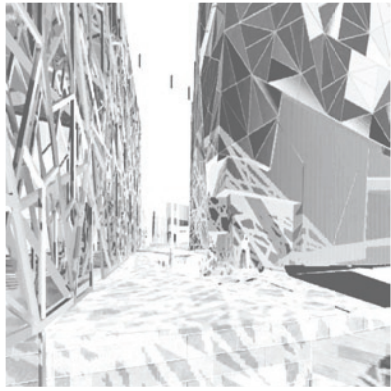

depending on where you stand and how you observe the selected fragment of

Federation Square.

The examples of scaleless architecture
and diagrammatic representation of the natural ventilation system for
the atrium

Тежње и утицаји...

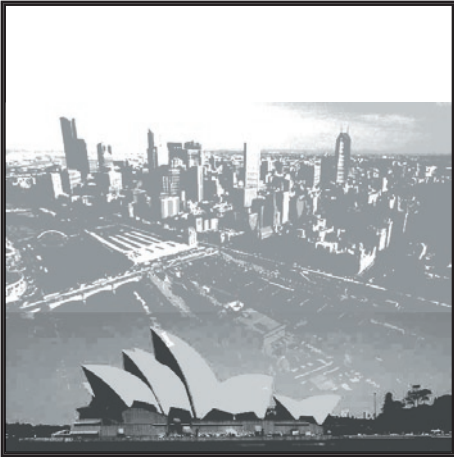
Такмичење са Сиднејом

Овај пројекат, нехотично, симболизује још једну занимљиву димензију аустралијске културе - тежњу и комплекс Мелбурна да се такмичи са Сиднејом. Сиднеј је заиста лијеп град. Мелбурн - волим га, па могу да признам - није лијеп. Многи кажу: “У Мелбурну се лијепо живи, Сиднеј је љепши за посјетити”. У Сиднеју се могу направити дивне фотографије на којима се сагледавају сви заливи и Опера, која доминира и која се, као симбол, као репер, као *landmark*, буквално *десила* Сиднеју.

Такмичење два града постоји од самог почетка колонизације континента. Мелбурн има, рекао бих, урбанистички комплекс од тог тренутка кад се у Сиднеју *десила Opera House*. Главни град Викторије нема такву зграду, нема простор који би био симбол Мелбурна и Аустралије. То је разлог што су за простор уз мост преко Јаре биле везане и такве аспирације. Људи који су волили Мелбурн желили су да се ту створи нешто што ће да буде визура “за разгледницу”, за понос.

Ривалство Мелбурна и Сиднеја манифестује се и у монументалној архитектури

Tendencies and influences

Competition with Sidney

This project, unintentionally symbolizes another interesting dimension of Australian culture – the tendency of rivalry between Melbourne and Sidney. Sidney is a beautiful city. Melbourne – I love it, so I can admit it – is not. People say: 'It is nice to live in Melbourne, but Sidney is better to visit'. In Sidney, one can take beautiful photos of all the bays and the Opera House, which dominates the area.

The contest between these two cities dates from the very beginning of the Continent's colonization. Melbourne got an inferiority complex from the moment when the Opera House *happened* to Sidney. The capital of Victoria does not have a similar building or area that could symbolize Melbourne and Australia. That is the reason underlying the aspirations related to the area near the bridge over the Yarra River.

People who loved Melbourne wanted to create something that would become 'a postcard view', a view to be proud of.

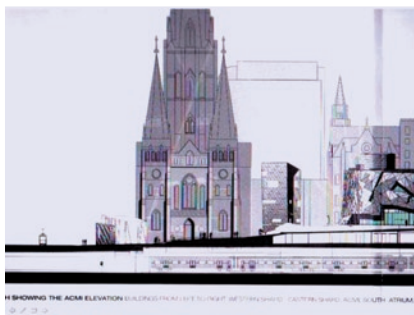
The competition between Melbourne and Sidney is reflected even in the landmark buildings

Простор и моћ

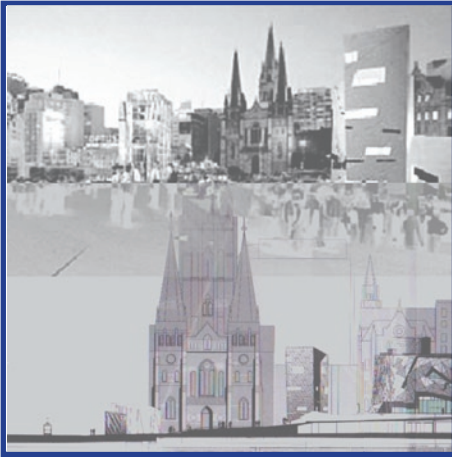
Многи у Аустралији теже мултикултуралности. Они су желели да симболизам и пракса трга укључе ту димензију друштвеног тренутка земље. Друга - конзервативна - Аустралија је у *Federation Square*-у видјела прилику да стара англиканска катедрала, умјесто жељезничких колосјека испред себе добије одговарајући трг¹³.

Ово давање значаја хришћанству, очекивање да ће са тргом катедрала добити додатни значај, имало је битан утицај на *Federation Square*. *LAB Architects* нису били претјерано импресионирани Катедралом. Посветили су јој дужну пажњу, али просторном интерпретацијом која се није допала конзервативном духу Викторије.

Визура на катедралу, на цркву, која је била поменута у распису конкурса, по њима није довољно поштована. Кроз све фазе пројекта, до самог извођења, та визура је снажно брањена и, на крају, одбрањена тако што је један од објеката који су је доводили у питање једноставно - скраћен!

Пројекат и реализација - због ометања погледа на катедралу, зграда је једноставно скраћена!

Space and power

In Australia, many people aspire to a multicultural society. They wanted the symbolism and the practice of the Square to include this dimension of the current social situation of the country. The other – the conservative Australia¹³ – saw in Federation Square the opportunity for the old Anglican Cathedral to obtain an adequate square in front of it, instead of railroad tracks.

This trend towards giving primacy to Christianity and expecting the square to give the Cathedral additional significance had a great impact on Federation Square. LAB architects were not particularly impressed by the Cathedral. They paid it due attention, but their spatial interpretation was not appreciated by the conservative Victorian spirit. Conservatives felt that the vista from Federation Square on to the Cathedral, although mentioned in the competition programme, was not given adequate attention. During all the phases of the project, until its very realization, this vista was strongly advocated, and at the end defended in such a way that one of the buildings suspected of obstructing it, was simply – cut off!

The designed and the built - as designed shard would partially block the view of the Cathedral, its volume has been simply cut down!!

13. Конзервативна Аустралија и даље воли везе са Енглеском; све више развија и везе са Америком; могло би се казати да изразито воли своје хришћанске везе. Споре, али неминовне демографске промијене у земљи, међутим, уводе све значајнију нехришћанску популацију, што конзервативна Аустралија не воли.

13. Although conservative Australia is still fond of its connections with England, it is developing relations with America more and more. In other words, it particularly likes its Christian ties. Slow, but unavoidable, demographic changes in the country are leading to the introduction of an increasingly important non-Christian population; a tendency not considered positive by conservative Australia.

Ново

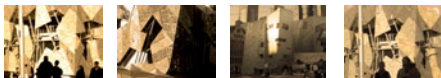
Пројекат такође уводи *ново* као квалитет. Многи - не само Нови свијет, не само Аустралија и Америка - често теже *новом* као добром, *новом* као квалитетном, атракцији *невиђеног*. У приступу ЛАБ-а постојала је и тенденција да се уради нешто другачије од уобичајеног, да се постигне шок *новог*, шок *невиђеног*, да се и на тај начин помогне јачању просторног и визуелног идентитета Мелбурна.

Траг сопственог времена

Самом граду Мелбурну је било важно што су се, након дуго времена, опет градиле јавне зграде, од јавног новца, од новца пореских обвезника. Мелбурн има много јавних зграда, као што су Национална банка, Катедрала, Парламент Викторије, бивши Парламент Аустралије. Све су то зграде које су означиле углавном 19. и почетак 20. вијека. Од тада нису грађене нове јавне зграде и ово је први пут да модерна држава финансира нешто од оволиког значаја и показује жељу да остави трага, да искаже ово вријеме; да искаже наше вријеме кроз пројекат трга.

Decorated shed или “нови израз?”

То је кренуло у правцу који сам већ објаснио када сам говорио о односу конструкције и фасаде¹⁴. Роберт Вентури говори о *decorated shed*, о *декорисаној шупи*. Објекти *Federation Square* су управо то - фасада која не одговара конструкцији иза ње. Та фасада је маска која се показује, маска која не показује архитектуру, која не открива шта се дешава иза, него се самосвјесно показује, показује оно што сматра у себи лијепим. *LAB Architects* су у томе тражили израз демократије, а многи у истом гесту виде тек пуко враћање моде и враћање онога што Данијел Либескинд и слични архитекти заступају.

Израз демократије или само вентуријевски decorated shed ?

14.види поглавље
Побједничко рјешење

14.see section 'The
winning proposal'

Novelty

The architectural design also introduces novelty as a quality. Many people – and not only those in the New World, not only from Australia and America – often strive for novelty as a positively valued concept, of a quality *per se*, as the attraction of that which has previously been unseen. LAB's idea was to make something different from the usual, where novelty and the unforeseen would provoke a shock, strengthening the spatial and visual identity of Melbourne.

In line with the present

It was important for the city of Melbourne to start constructing public buildings, with public money, using tax payers money, at this time. Melbourne has a large number of grand public buildings, such as the National Bank, the Cathedral, the Victorian Parliament and the former Parliament of Australia. The majority of these buildings date from the 19th and the beginning of the 20th century. Since then no new public buildings had been constructed, and this was the first time that the modern state was financing such a significant project, demonstrating in so doing its desire to leave something behind, to reflect the present, to express this present through the Square.

Decorated shed or the new expression?

It took the direction I spoke of above when commenting on the relation between the construction and the façade¹⁴. Robert Venturi speaks about a decorated shed. The buildings on Federation Square are exactly that – façades that do not correspond to the structure beneath it. That façade is a mask showing up *itself*; it that does not show architecture, it does not reveal what is happening behind it, but it displays only itself, displays its own beauty. The LAB architects were seeking the expression of democracy, and yet, in that same gesture many see nothing more than the plain return to fashion and to what Daniel Libeskind and architects of his kind are prone to.

The expression of democracy, or just a Venturain decorated shed ?

Ако се посматра однос површине, односно појавности и онога што је сама кућа иза тог декоративног омотача, види се да се геометрија понавља и преплиће у разним материјалима, у разним размјерама; да фасадни штитови некада дјелују као сјенила, да су некад прозирни, да некад, у зависности од услова и функције, отварају одређене дијелове куће. То је архитектура коју су многи звали, буквално преведено - *шатор*, архитектура шаторског платна која, као у маскирним бојама које војска користи, или крије архитектуру, или је открива, или је само назначава.

Ова зграда је мени занимљива утолико што има доста ствари које, да кажем, филозофски не прихватам, које су ми филозофски стране. Али када одем на *Federation Square* (а то често чиним) видим да многи од тих простора добро функционишу. И то је оно што ме внервира. Нешто што теоријски, филозофски, *a priori* одбијам, у пракси, у простору добро функционише. Много је пажње, много је труда уложено да се постигне, до перфекције, оно што је архитекта хтјео да исказа. То је ишло до те мјере да су архитекти током разраде пројекта, као и несрећни Јорн Утзон, скоро изгубили посао (што је резултирало тиме да су пробили рок за изградњу ове куће за двије године).

Фасада, та опна, у разним зградама дјелује као филтер између спољњег и унутрашњег простора. Метална фасада може да постане транспарентна, да пушта свијетло унутра, да дозвољава поглед изнутра.

У конструктивном смислу, зид је оно што подлијеже гравитацији; маска је оно што подлеже моди и ономе што политика, што моћ, што архитектура хоће да изразе.

Ту постоји свјесна одлука о томе шта хоћемо да кажемо, која се труди да иде мимо онога што морамо, јер архитектура захтјева друге ствари.

Геометрија фасаде, реинтерпретирана у различитим размерама, материјалима и функцијама
Фасада као филтер између спољашњег и унутрашњег простора

Geometry of the façades and its reinterpretations in various scales, materials and functions
Façade as a filter between the outer and inner spaces

If one observes the relation of the surface – the appearance – to what is housed behind this decorative veil, it can be seen that the geometry is repeated and interwoven in various materials and proportions; that the façade shields sometimes appear like shadow screens, sometimes transparent and sometimes, depending on weather conditions and their function in that part of the building, they reveal certain parts of the whole. This is an architecture that many have called tent architecture. The façade, like canvas, like the camouflaging coloration used by the army, hides or reveals or just outlines the building behind it.

To me this building is interesting because it has many features that, let me say, I do not accept philosophically: that are philosophically alien to me. However, when I go to Federation Square (which I often do) I see that many of those areas function quite well. And that is what exasperates me. Something that I reject theoretically, philosophically, *a priori*; in practice and in space works well. A lot of attention, a lot of effort was put into achieving almost to perfection what the architects wanted to express. The architects went so far that in this direction that, just like the unfortunate Yorn Utzon, they nearly lost their commission during the work, because they were two years overdue.

The façade, that membrane, in different buildings acts as a filter between the inside and outside space. Thus a metal façade can become transparent, letting the light through and permitting a view from the inside.

In the sense of its construction, a wall is something that is liable to gravity; a mask is something liable to fashion and to what politics, power and architecture intend to express.

Питање из публике:

Да ли је у данашњој филозофији архитектуре или естетској филозофији архитектуре где је, заправо, то тежиште на више параметара које почива на неким идеологијама које су изникле на модерним покретима нарочито **центрирано** на један параметар, а то је **естетски**. Није ли сувише лако уочити како је та **редукција** аспеката архитектуре, у ствари, присутна у **савременим** интервенцијама и како је тај естетски аспекти **визуелни**, атрактивни, чак би се рекло можда **сензационални**, шокантни део неке опште, **популистичке** културе, чак и када је истински настројен? Све је ово, заправо, један пример **шокантности**, архитектонских, визуелних **егзибиција** које, **деструирају** класичан појам архитектуре одузимајући му оне филозофске супституте који чине архитектуру одвајкада па до данас, пребацујући **тежиште** на нешто што је само **један** од аспеката архитектуре. Неки аспекти сензационализма се сада стављају **наспрам свега** другог... Није ли, заправо, сада и овде присутна **бојазан** неких теоретичара архитектуре који постављају питање: вНије ли архитектура, заправо, исувише забринута за **дизајн**, за дизајнирање форма?

Коментар из публике на питање:

Ја мислим да јако **грешите** зато што то посматрате искључиво са аспекта **европске** цивилизације. Морате да схватите да су у Аустралији присутни утицаји не само европске цивилизације...

...Аустралијанци не могу у великој мери да се позову на европску традицију...Није то европска тенденција, то је можда само европски експеримент. Ја верујем да сам тај **простор провоцира**: само то географско место Мелбурна провоцира један потпуно **нетипичан приступ** архитектури, али много **другачији** од неког **традиционалног** европског.

Д. Радовић:

Архитектура је, у принципу, **дијете свог времена**. Она јесте потрошачка, има **потрошачког менталитета**, апсолутно! Рекао сам да је то кућа која је умотана - *decorated shed*, декорисана шупа, декорисана барака. То може да помири ваша два опречна става, јер у једном тренутку може да се каже: "Да, то јесте **нормална архитектура**, али **пакована** тако да **задовољи** данашњег **потрошача**." То питање је мени изузетно занимљиво: у разним дјеловима свијета **исте ријечи** не морају да репрезентују **исте појмове**. Мелбурн и Аустралија јесу репрезенти западне културе, тамо негде далеко, далеко. Али то је само зато што је **политичка елита наметнула** Аустралији да буде западна. Аустралија по многим другим резонима, рецимо географски, много више припада пацифичком региону. Аустралијска архитектура, аустралијски простор увијек тражи **референцу** према **Западу**, према Европи. Увјек покушава да се оријентише према нечему што је географски далеко, а по аспирацијама близу. А никад, дакле, ономе што је **географски блиско**, а **културално** **страно**. И врло је занимљиво што у Аустралији нема, на примјер, простора који би асоцирали на југоисточну Азију, нема простора који би асоцирали на Кину. А огроман број аустралијске популације је разних кинеских коријена. То је једна, **политичка ујдурма** која ће увијек скресати нешто што стоји испред катедрале, а при том ће будистички храм изградити у најудаљенијем предграђу.

Question from the audience:

Is the focus of contemporary **philosophy** of architecture or aesthetical philosophy of architecture, actually a focus that rests on some ideologies coming from modern movements, especially centered on only one parameter, the aesthetical one?

Is it not too easy to notice how this reduction of the aspects of architecture is present in contemporary interventions, and how this aesthetic aspect, this visual, attractive, even sensational, shocking aspect is part of a general populist culture, even when it is truly hostile? This all really is an example of shock, of architectural visual exhibitions that actually destroy the classical concept of architecture, taking away those philosophical substitutions that made architecture from its beginning until today, while moving the focus onto something that is only one aspect of architecture. Some aspects of sensationalism are put in front of everything else.

Are we actually talking, here and now, about the fear of some theoreticians of architecture that ask, 'Is architecture, actually too concerned about the design, about the designing of form?'

D. Radovic:

Architecture actually is the 'the child of its own time'. It is a consumer's child, it has a consumer's mentality, absolutely! I said this was a wrapped house – a decorated shed. This may reconcile your opposite attitudes, because, in one moment, you can say, 'Yes, it is normal architecture, but wrapped in order to please the modern consumer'.

Question from the audience:

I think you are making a big mistake by observing this matter exclusively from the aspect of European civilization. You have to understand that not only European cultures are present in Australia.... Australians cannot call on European tradition very much.... It is not a European tendency; it is only a European experiment, perhaps. I believe that the space itself, the very geographical location of Melbourne generates one totally untypical approach to architecture, but one which is more diverse than the traditional European one.

D. Radovic:

For me this is a very interesting question: the same words do not have to represent the same ideas in different parts of the world. Melbourne and Australia are representatives of Western culture, far away to the east. However, that is because the political elite imposed on Australia is be western. For many other reasons, for instance, geographical ones, Australia belongs much more to the Pacific region. Australian architecture, Australian space always searches for references towards the West, towards Europe. It is always trying to orient itself towards something that is geographically far away, yet close to its aspirations. And never to what is geographically close yet culturally alien. What is interesting is that in Australia there are no spaces that remind one of, for instance, southeastern Asia, of China. This is even more remarkable in light of the huge number of Australian population that has various Chinese roots. This is actually a political trick: always cutting off anything that stands in front of the Cathedral, while

raising a Buddhist temple in the most distant suburb.

Материјал

Оно што је занимљиво код пројекта *Federation Square* је и веома пажљиво биран квалитетан материјал. Камен којим је поплочан трг мени се посебно допада. То је камен који има врло занимљиве шаре и мислим да је биран са доста такта и смисла. Али, поново је стављан без тражења слике, без тражења форме да би се представило то јединство у укупној слици, у различитости.

Урбано окружење

Од архитектуре сад прелазим на ширу размјеру. Покушаћу да вам помогнем да *Federation Square* повежете са урбаним простором Мелбурна...

Атријум, који је архитектураг, истовремено је и изузетно значајан градски простор.

Мелбурн има веома богато трасиране, 36 метара широке улице. Те улице живе добро, подржавају богат урбани живот. Међутим, ту има и доста сервисних улчица које тек почињу да оживљавају. У мелбурншком *city-ју* 1989. године, коју сам већ помињао као годину свог првог сусрета са тим градом, практично нико није живио. То је био *CBD, central business district*, пословни центар. Сада у центру Мелбурна живи 30 хиљада људи. Осамдесетих је покренута значајна акција популаризације урбаног живљења, пропагандна иницијатива са наміјером да се људи убиједи да дођу да живе у центру, да живе на некакав европскији начин, да живе на начин који није англо-амерички.

The interesting thing about the project for Federation Square is the very carefully chosen, high quality material. I especially like the stone that the Square is paved with. It is Melbourne sandstone with a very interesting pattern and I think it was chosen with a lot of tact and good sense. But, again, it was put in without any searching for a form that would present this unity in totality and in variety.

I am now moving from architecture to a wider scale of consideration. I will try to help you to articulate Federation Square with the urban area of Melbourne...

The atrium, which is 'architecture', is, at the same time, an extremely important urban space.

Melbourne has well traced streets, 36 m wide. Those streets live well; supporting the richness of urban life. However, there are many service streets that only are now starting to live. In 1989, which I have already mentioned as the first year when I met Melbourne, there were practically no inhabitants in the city. It was the 'CBD', the central business district. Now, in the centre of h o u s e s inhabitants. In an important popularization way of life took a initiative to people to come centre of the in a way that European and American.

Urban environment

Атријум, замисљен и реализован као покривени градски простор
Atrium, conceived and developed as covered public space

Улица Флиндерс

The Flinders Street

Melbourne 30,000 the 1980s action to the urban off. It was persuade to live in the city, to live was more less Anglo-

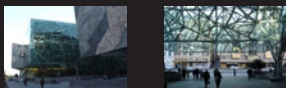
Поплочавање Трга The paving of Federation Square

Пословни центар Мелбурна типичан за англо-америчку културу The Melbourne CBD - the business bistrict typical for Anglo American culture

Атријум се надовезује на једну од улица која поприма "европски" имиџ

The atrium connects with one of the existing lanes of central Melbourne, which itself is in the process of "Europeanisation" of its image

Тај начин, тај нови живот полако почиње да активира мање уличице Мелбурна. Атријум *Federation Square*-а се надовезује на једну од њих.

Thus, new life slowly started to activate the smaller streets of Melbourne. The atrium of Federation Square adjoins one of them.

Трг, дакле, покушава да буде контекстуалан на тај начин што ће иницирати нов живот и побудити сличне водворег, урбане активности у том простору, простору који већ постоји као потенцијал, али који се никада није остварио¹⁵.

The Square, thus, is trying to become contextual by initiating a new kind of life and inducing similar responses; stirring up urban activities in that area, the area that has already existed as a potential, but never realized

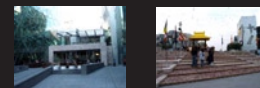
until now¹⁵.

Сам простор трга је фантастично популаран. Све наше анализе, сва наша теоријска размишљања и разглабања о томе шта ту функционише, шта не функционише, треба, коначно, подвргнути томе тесту. А *Federation Square* је у врло кратком времену заиста положио доста тестова.*

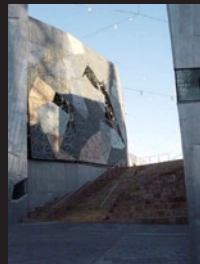
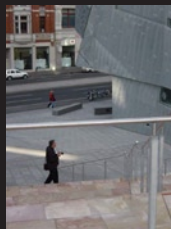
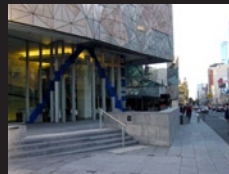
The very space of the Square is fabulously popular. All our analyses, all our theoretical reflections and endless discussions about what works well here and what does not, should finally be exposed to this kind of test. As for Federation Square, it really has passed many tests in a quite short time.

15. Само једна од манифестација када је недавно слављена некаква годишњица, некакав будистички фестивал то фино илуструје. Тада је формирана позорница и дешавале су се заиста занимљиве активности. Има доста јавних садржаја, а ако гледате сам трг и тај унутрашњи простор, ентеријер трга, он је врло активан и функционише веома добро.

15. This is perfectly illustrated by only one among various manifestations when an anniversary – a Buddhist festival – was recently celebrated there. The stage was placed in the Square and very interesting activities took place there. There are lots of public buildings and, if you look at the Square itself and its inner space, its interior, you can see that it is very active and functions very well.

Неодговарајућим функционалним третманом ивичних садржаја,
улица Флиндерс је остала само неискоришћен градски потенцијал
Inappropriate use of the edge keeps Flinders Street far below its urban
potential

Денивелисани простори лако постану некомуникативни
Multileveled space can be difficult to negotiate

Ово је слика са плаката који је пројекат *PublicArt & PublicSpace* одабрао за најаву овог предавања. Она показује читав трг. Види се како се уз степенице и уз рампе улази у простор који, када улазите, ствара заиста зитеовски оквир. Можете да кажете да улазите у *просторију без плафона*. То је класична дефиниција трга који вам даје осјећај заклона. У том смислу, мислим да *Federation Square* заиста добро функционише. Међутим, исто тако, чим се окренете и кад погледате назад, четврте фасаде, заокружења цјелине, нема. Касније ћу показати како се десило да је та четврта фасада нестала.

Простори, пар година раније приказани на привлачним *3d Studio Max* перспективама, трансформисани су у атрактивну реалност. То је тај јавни простор, често наткривен, некад отворен, који је Мелбурн добио овим пројектом и који је почео да живи на занимљив, за Мелбурн нов начин¹⁶.

16.видети по-
главље *Federation
Square као визија*

16.see Chap-
ter *Federation
Square as a vision'*

This picture was selected to be put on a poster for the announcement of this presentation by project *PublicArt&PublicSpace*. It shows the whole square. It also shows the entrance into the space by staircases and ramps, into the space that, while entering, really creates a Ziteovian frame. You can say that you enter a room without ceiling. This is a classical definition of a Square that gives you the impression of a shelter. In that sense, I think that *Federation Square* operates very well. However, when you turn around and look back, the fourth façade is missing; the whole has not been rounded off. I will explain later how this fourth façade disappeared.

The spaces, only few years earlier presented on 3D Studio Max perspectives, were transformed in an attractive reality. That public space, sometimes covered, sometimes open, is what Melbourne got by this project and the city started to live in an interesting, completely new way¹⁶.

Плакат којим је пројекат ПаПс септембра 2003 најавио предавање др. Дарка Радовића у Београду
The PaPs poster which in September 2003 announced Dr Darko Radovic's lecture in Belgrade

Сада улазимо на сам трг. И после двије године закашњења, када сам снимео ове слике, још све није било завршено. Завршавано је под великим политичким притиском да се трг отвори.

Трг

Асоцијације

Инспирација Сијеном је поприлично очигледна у вбрдовитим приступима централном простору, у поплочавању, боји. Боја камена, боја тог мелбурншког пјешчара садржи доста окера, садржи доста *siene*, а архитекти ЛАБ су својевремено и рекли, да су фасцинирани *Campo Santom* у Сијени. То је очигледно када се уђе на овај трг - он није раван, брдовит је, поплочан је материјалом који има текстуру и боју сличне сијенским. Међутим, та асоцијација се не односи само на далеку Италију. У Мелбурну живи много Италијана¹⁷.

Аустралија је такође црвена. Када се једном нађете изнад Аустралије, док летите и гледате кроз прозор авиона, видићете да је Аустралија огромна, црвена пустиња. Пустиња је 75% Аустралије, углавном црвени пијесак или црвени, спржени камен. Тако је ова боја која доминира тргом, донекле фасадама, али углавном поплочањем, и асоцијација, алузија на ту боју, на праву боју Аустралије.

Или нешто што је можда баналана асоцијација, али свјесна од стране архитеката, а и ноћу дјелује заиста фино - жице разапете преко читавог трга да држе свијетла симулирају небо, јужно небо, ноћно небо Аустралије. То небо је неvjероватно, човјек има утисак да су звијезде ближе. Ноћу, *Federation Square* има ту врло директну асоцијацију на централну Аустралију која јесте у средини празна, која јесте у средини црвена, каменита и са таквим, фасцинантним небом.

Транспозиција боја, материјала и морфологије Сијене и Тоскане у Аустралију
Transposition of colors, materials and morphology of Siena and Tuscany to Australia

17. видети по-
главље *Ријека*

17. see Chap-
ter *'The river'*

Боја аустралијске пустиње доминира на тргу
The colors of Australian desert dominate the square

Очигледна интерпретација ноћног неба над тргом
A literal interpretation of the night sky above the square

The Square

Now, we enter the Square itself. Even after two years of delay, at the time I shot these photos, not everything was yet complete. The finishing works and the opening of the Square were done under great political pressure.

Campo Santo у Сијени Campo Santo in Siena

Брдовит тоскански пејзаж A hilly Tuscan landscape

Црвена аустралијска пустиња The red Australian desert

Јужно небо изнад Аустралије The Southern skies over Australia

Associations

The inspiration of Siena is rather obvious in the hilly accesses to the central area, in the paving, in the color. The color of the stone, of Melbourne sandstone, has a lot of ochre, a lot of sienna similar to the stone used in Siena. The LAB architects claimed at the time that they were fascinated by the Campo Santo in Siena. However, those associations do not refer only to distant Italy. There are a large number of Italians living in Melbourne¹⁷.

Australia is also red. When you find yourself flying over Australia, looking through the window you see that Australia is a huge, red desert. Seventy five percent of Australia is desert. Mostly red sand or burnt red stone. This color, dominating the square and to a certain degree the facades, but mostly the pavement, is an association with, an allusion to the color, the real color of Australia.

Or, something that may be a banal association, but is consciously used by the architects and looks really nice by night – the wires, stretching over the whole square, holding the lights, simulate the sky, the southern sky, the night sky of Australia. That sky is incredible; one gets impression that the stars are closer to us here than anywhere else. By night, Federation Square gives that very direct association with central Australia: it is empty in the middle and it is red and rocky in the middle, with that fascinating sky above.

Палимпсест уткан у поплочање, дело Пола Картера
A palimpsest incorporated into pavement, artwork by Paul Carter

Материјализација

Доста акцента је у овом пројекту стављено на материјализацију простора. Поплочање је само за себе посебна прича. Пажљив избор материјала, пажљив избор камена, занимљива вјештачка топографија трга. И (што ће пројекту *PublicArt & Public Space*, мислим, посебно да се свиђа), доста ангажмана умјетника који су били укључени у процес пројектовања. Умјетничка дјела, текстови, фрагменти текстова - које је осмислио Пол Картер (*Paul Carter*) - уграђени су у трг и чине искуство боравка у том простору занимљивијим. То нису текстови који могу да се прочитају и да се сазнају, то је палимпсест, гдје се разни текстови преклапају. Увијек можете нешто друго да откријете, да прочитате, када некога чекате, кад се досађујете.

Има коментара да хендикепирани људи са колицима имају проблем приступа зато што је трг поприлично брдовит. Можда сурово звучи, али није читав трг доступан, као што је вјероватно и немогуће све учинити доступним. И политички коректна Аустралија је овдје некако успјела да пропусти нешто што није сасвим политички коректно. Нарочито у Америци и Аустралији, потпуна доступност постаје правило, често на уштрб других, подједнако важних критеријума доброг дизајна.

Cafelatte култура

И, култура кафића која се у Мелбурну развила до бесвијести. Те моје 1989. године у Мелбурну је, буквално, било немогуће наћи сто за кафу на тротоару, а сада је тешко проћи тротоаром од столова. Кафићи су постали опсесија Аустралије. Људи су схватили да могу добар дио године да проведу напољу. И трг, на много начина репрезентује ту, како је све чешће зову, *caffelatte* културу.

The materials

In this project a strong accent was placed on the materialization of space. The paving is a story in itself. The careful choice of materials, the careful choice of stone and the interesting artificial topography of the square was accompanied by the engagement of artists who were included in the design process (which PublicArt & PublicSpace will especially like to hear, I think). Art works, texts, fragments of texts – created by Paul Carter – are incorporated in the Square and make the experience of being in it more interesting. These are not texts that one can read and learn; this is the palimpsest in which various texts overlap. You can always find or read something different if you are waiting for somebody or if you are bored.

There have been comments that handicapped people in wheelchairs have some problems of access, to the square as it is rather hilly. This might sound cruel, but it is probably impossible to make everything accessible to everyone. Even politically correct Australia has somehow succeeded in putting something not quite politically correct in this place. In America and Australia complete accessibility is becoming the rule, often to the detriment of other, equally important criteria of good design.

Caffelatte culture

Then, there is the culture of cafes that have developed in Melbourne to an extraordinary extent. In 1989, which I call 'my year', it was impossible to find a cafe table on the pavement in Melbourne: now it is hard to thread your way through the coffee tables all along the pavements. Cafes have become an obsession in Australia. People realized that a great part of the year could be spent outside.

Therefore, the Square in many ways represents that *caffelatte* culture, as it is more and more frequently called.

Политика и архитектура

Једна зграда може да покаже снагу политичке воље. Зграда у облику накривљене стаклене коцке требало је да буде висока као и остале зграде. Овај пројекат је јединствен у Мелбурну по томе што има јасно и стриктно дефинисану висинску регулацију. Идеја је била да нове зграде не буду више од зграда са друге стране улице, од историјског дела Мелбурна. Поштовала се и регулациона линија, што је необично, јер ко има пара, ради обрнуто.

Међутим, током градње, након конкурса, испоставило се да ће та зграда непримјерено да блокира ништа мање него поглед на Катедралу. Зато је политичком одлуком та зграда срезана на трећину онога што је требало да буде. Када се праве такви компромиси, као и обично, то је кусо рјешење.

Зграда испред катедрале предвиђена пројектом Proposal for the shard facing the cathedral

Politics and architecture

One building can show the power of political will. The building, shown here as a small glass cube, was supposed to be as high as the other buildings. This represents a unique project in Melbourne for its precise and strict regulation of the height level. The idea was that the new buildings should not exceed the height of the buildings on the opposite side of the street belonging to historical Melbourne. The regulation line was strictly observed, which is unusual, because money men do just the contrary.

But, during construction it turned out that this building would inappropriately block the vista to nothing less but the Cathedral. This is why, by force of political will, the building was cut down to one-third of its original height. Such compromises usually lead to an incomplete solution.

Зграда испред катедрале након реализације The completed shard

Проблеми и дилеме:

Полако се приближавам теми. Обишавши улицу која је потенцијал, али још неостварен, улази се на трг који функционише и који заиста живи као трг.

Трг Федерације

Problems and dilemmas

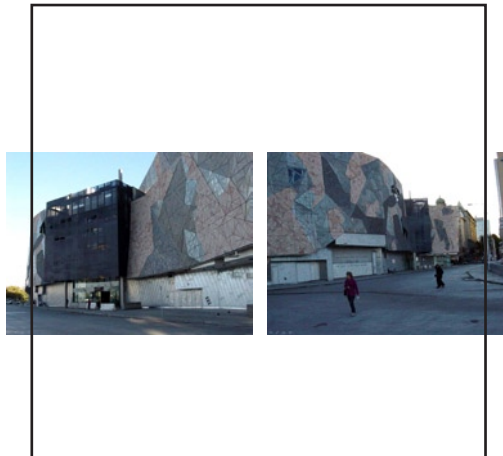
Slowly, I get to the point. After passing the street of great but yet unrealized potential, we come to the Square which exists and really lives as a Square.

The Federation Square

Трг или зграда?

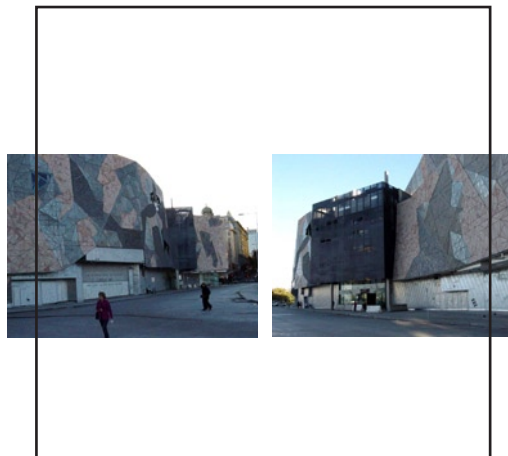
Слиједи илустрација проблема тог трга, проблема који је потврдио једну од суштинских грешака у распису конкурса и читавог пројекта. Моји студенти магистарских студија из урбанистичког пројектовања бавили су се простором који је био намијењен за *Federation Square* непосредно прије расписивања конкурса. Као консултанте смо ангажовали и неке од колега који су припремали конкурс, па смо на тај начин имали и прилику да на њих посредно утичемо. То је био занимљив процес. Било је врло тешко објаснити оно у шта смо ми дубоко вјеровали, а то је да је овај простор превелик за *један* архитектонски рукопис. Овдје је био у питању огроман простор, 200 и нешто са 70 метара; градски трг, окружен многим зградама, а тражено је да се понуди *један* урбанистичко рјешење и *један* пројектант који би све то још и архитектонски испројектовао и успјео при томе да постигне различитост и богатство. Није успјело! Такав, у суштини, архитектонски приступ читав трг третира као зграду. Зато трг-као-зграда данас има влеђаг, сервисни улаз. (Ја не знам за традиционални трг који има сервисни улаз. Е, овај има!). Читава једна дугачка страна новог простора жртвована је за сервисне улазе, јер су негдје у подсвијести пројектанта то била леђа *зграде*, један незанимљив дио гдје трг гледа на другу страну. Идеја да ће та улица некад, можда, моћи да се продужи, идеја да ће овдје можда некада нешто друго моћи да се деси је негирана тиме што су то закованиг, неприступачни и нефлексибилни програми - магацински улази у галерију.

Непримерено постављени улази у сервисне просторе

The square or the building?

What follows is an illustration confirming one of the essential mistakes of the competition terms and of the whole project. My urban design studies postgraduates were working on the area destined to the Federation Square right before the launching of the competition. We asked some of our colleagues who had created the terms of competition to be our consultants. We therefore had the opportunity to influence them indirectly. That was an interesting process. It was very hard to explain what we deeply believed, namely, that this space was too large for only *one* architectural manuscript. This was a huge space, 200 or so by 70 m. It was a city square surrounded by many buildings, but the brief demanded only *one* urban design as well as *one* architect to produce an architectural design for the whole space, while at the same time attaining variety and quality. This did not work! This basically architectural approach treats the square as a building. That is why the square-as-a-building has a 'back': a service entrance (I am not familiar with any traditional square with a service entrance but this one has!). One of long sides of the new space was completely sacrificed to service entrances, because somewhere in the architect's consciousness this was the backside of the building, the uninteresting part, while the Square itself looks out on to the other side. 'Nailed', inaccessible, inflexible programs – with storage entrances to the gallery, neglect the idea that this street could eventually continue, the idea that something else might ever exist here.

Inappropriately positioned service entrances

Однос са ријеком

Други проблем који доводи у питање позитиван став о *Federation Square* био је донекле наметнут архитектима. То је проблем силаска на ријеку. Расписом конкурса није дозвољено да се дирају стари зидови из 19. вијека који се налазе на овом простору. Трг је и са те стране завршен као зграда, између њега и ријеке остао је недефинисан простор, простор који ће, надам се, бити адекватније ријешен у будућности.

Ригидном заштитом градитељског наслеђа простор између трга и реке остао је недефинисан

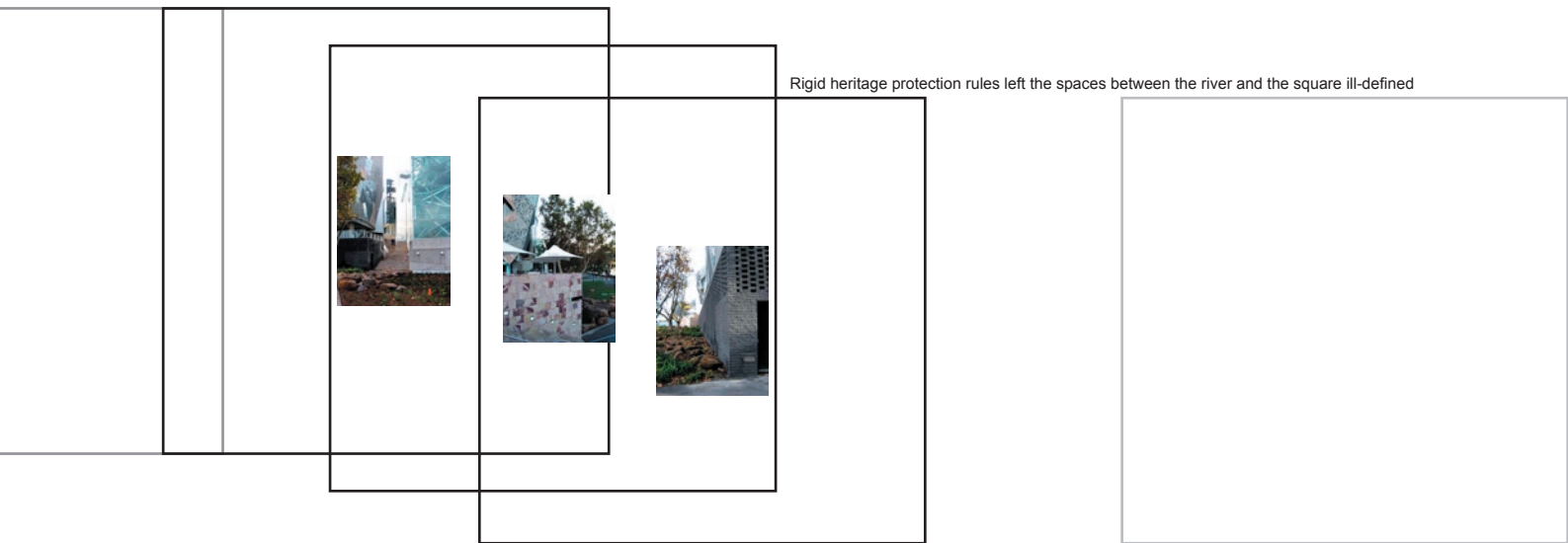

“Цурење простора”

Источна страна, мени се бар чини, не функционише ни близу тако добро као остатак трга. То је мјесто гдје простор, једноставно, вцуриг и негира тај фундаментално важан квалитет затвореног, дефинисаног простора. Уз то, простор трга вцуриг ка нечему што је можда једна од најружнијих грађевина у Мелбурну. То је импровизирана, већ сто година импровизирана, жељезничка станица.

The relation with river

The second problem that makes one less than positive about Federation Square was partially imposed on the architects. That was the problem of getting down to the river. The competition brief did not allow interference with the 19th century walls along the river. On that side, too, the square became a building. Between it and the river there remains an undefined space, a space that, I hope, in future will be treated more adequately.

‘Leaking out of space’

It seems to me that the eastern side is far from operating as well as the rest of the square. This is the place where space simply ‘leaks out’, neglecting the fundamentally important quality of closed, defined space. Moreover, it ‘leaks out’ towards something that is one of the probably ugliest buildings in Melbourne. This is an ‘improvised’ railway-station that had already outlasted its improvisation a hundred years ago.

Квалитети:

Go to и *go through* мјеста

Већ неколико пута сам рекао да сам трг, простор какав је Мелбурн добио по први пут у својој историји, граду даје центар **у** који се иде. Знате, Луј Кан (*Louis Kahn*) је писао о *go through* и *go to* мјестима. Значи има мјеста *кроз* која пролазите и мјеста **у** која идете. Мелбурн није до сада имао јавна, градска централна мјеста **у** која се иде, имао је пролазне *shopping centre*. Ово је први пут да је Мелбурн добио трг који постаје дестинација; за англосаксонски дух чак врло необична - дестинација **у** коју се иде само да би се ту било, а не да би се нешто радило, да би се нешто продавало, да би се нешто куповало. Та културална димензија трга је врло значајна.

Qualities:

Go to and go through places

I have already said several times that the Square, the space that Melbourne got for the first time in its history, provides the city with a centre to go to. You know that Louis Khan wrote about the places you pass through and the places you go to. Until now, Melbourne did not have public, central places to go to; instead, it had only shopping centers to pass through. For the first time Melbourne got a Square that had become a destination; a very unusual destination for the Anglo-Saxon mentality – a destination that you go to only to be there, not to do, to sell or to buy anything. This cultural dimension of the Square is very important.

Случајности

О архитектури *Federation Square*-а можемо да причамо с естетског гледишта - може да нам се допада или не допада. Посматрано са урбанистичког аспекта, мислим да трг нуди доста лијепих и занимљивих простора. Али, мени су најљепши и најзанимљивији они који су се тек *десили*. Негдје између зграда на тргу има простора који су чак врло недефинисани, врло уски пасаж, степенице које су се појавиле као нужно зло да се ријешу денивелација између два простора. Према мом сензибилитету, управо ти простори најбоље функционишу.

Приватност

Због комплексности у основи, због оне геометрије која омогућава да се човек нађе у многим ћошковима који су неочекивани, могуће је на *Federation Square*-у бити и сам. Мислим да је то изузетно важно у просторима димензија као што је овај. Јесте то простор гдје се маса окупља, јесте то простор гдје увјек има људи, али на овим степеницама које иду у разним правцима могуће је наћи и ситуацију у којој човек може да буде сам, можда и зато што не може свако ту да се попне.

Coincidences

We can discuss the architecture of Federation Square from an aesthetical point of view – we can like it or not. Regarding the urbanistic aspect, I think that the square offers many beautiful and interesting spaces. However, the most beautiful and the most interesting I find, are those that simply happened. Somewhere between the buildings on the Square, there are some highly undefined areas – very narrow passages, stairs that had to be put there to solve the problem of different levels of two spaces. According to my sensibility, it is these places that operate the best.

Privacy

It is even possible – due to the complexity of the floor plan and to the geometry allowing us to find ourselves in unexpected corners, to be alone on Federation Square. I think that it is extremely important in spaces with such dimensions. In the main space the crowd gathers, a space that is always full of people, but on the stairs going in different directions it is even possible to find a situation in which one can be alone, maybe because not everybody can climb there.

Простори који су се случајно десили The spaces that accidentally happened

Мање прометни простори трга који омогућају приватност
Several less exposed spaces within the square allow privacy

ЖИВОТ

Једина потврда квалитета простора је живот који се у њему дешава. *Federation Square* је заиста тај испит положио, и то у неколико врло значајних ситуација. Једна је свакодневни живот. Велики филмски билборди не пуштају комерцијалне поруке, већ програме који подржавају културалну димензију пројекта тиме што ће програм причати о Мелбурну, о Викторији, о умјетности, а не о *Nike*-у или о *Sony*-у.

Затим, могућност трга да удоми манифестације као што је био поменути будистички фестивал¹⁸ Ту се свакодневно, или малтене свакодневно, нешто дешава и Скупштина града Мелбурна итекако подржава та разноврсна дешавања. Онда, то *caffelatte* друштво које сам већ поменуо и које је од почетка примило трг као да је одувјек ту постојао¹⁹. И на крају, то ноћно лице трга, потпуно другачије од дневног. Простор какав раније није постојао, првенствено за млади свијет, постао је жижа окупљања, центар прихваћен у врло кратком периоду.

А можда највећи испит трг је положио за вријеме огромних демонстрација против рата у Ираку које су биле организоване у Мелбурну. Тада сам био из све снаге поносан на Мелбурн. Чак и по београдским критеријумима из раних деведесетих, те демонстрације на Тргу су добро функционисале, биле су заиста праве и добре. Политику нису промијениле. Конзервативна Влада Аустралије је одлучила да се придружи Бушу и да ратује у Ираку. Али у неколико дана, неколико пута је 200 000 људи било на овоме тргу и пружио је прилику да се врло јасно, врло артикулисано каже *HE!* Ту је била позорница, на којој су неке од најзначајнијих личности културног живота Аустралије говориле против рата. Мислим да је тиме простор *Federation Square*-а положио један изузетно значајан испит.

Life

The main thing that confirms the quality of space is the life that happens within it. *Federation Square* has really passed that test, in very significant situations.

One of these is everyday life. There are great billboards but these do not send commercial messages: they show the programs that support the cultural dimension of the project by advertising events in Melbourne, Victoria, or art, not Nike or Sony. In addition, the Square can successfully host events like the Buddhist festival¹⁸ already mentioned. Daily, or almost every

day something is going on at the Square and Melbourne City Council supports all these events. Then, there is the *caffelatte* society that has accepted the Square as if it had always been there.¹⁹ Finally, the night face of the Square is completely different from its daily one. A space like no other before, especially for young people, has become the main gathering place, a centre that has been accepted in a very short period.

Perhaps the greatest test the Square passed was at the time of the massive demonstrations against the war in Iraq organised in Melbourne. I was very proud of Melbourne then. Even compared to Belgrade's demonstrations from the early 1990s, those one on the Square were well organised and were very real and effective. They did not succeed in changing the official politics; the conservative Government of Australia decided to join Bush and to wage war in Iraq. However, for a few days, on several occasions, 200 000 people gathered in this Square to say a very loud and articulated, *NO!* There was a stage, from which some of the most important persons of Australian cultural life spoke against the war. I think that with these events *Federation Square* passed

 a very significant test.

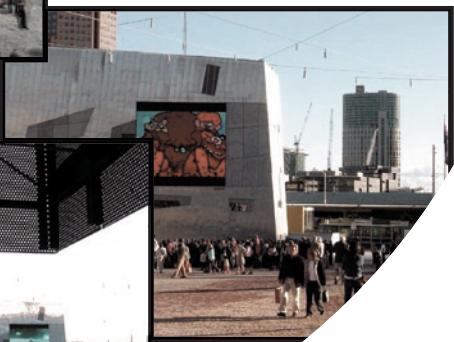
19. види по-
главље *Caffelatte*
култура

19. see chapter
'Caffelatte culture'

18. види по-
главље *Ур-
бано окружење*

18. see chapter
'Urban environment'

Дилеме:

Приводим излагање крају долазећи до неких дилема и питања које сам желио да вам оставим за размишљање и евентуалну дискусију. Многе сам већ начео. Говорио сам о стварима које се мени не свиђају. То су већ зачеци приче о дилемама. Причао сам о неким квалитетима који су нешто о чему може да се дискутује. На примјер, идеја окупљања, демонстрација. То је типично европско право на град, идеја да људи могу да изразе своје мишљење упркос политици.

Али, да почнем са дилемама.

Рокови и инвестиције

Прво, *Federation Square* је као идеја зачет 1996. године. 1997. године изабран је конкурсни рад. Почетни буџет је био негдје 110 милиона долара, а коначни трошак 470 милиона. Значи, овај пројекат је за двије године промашио рок и био је више него четири пута скупљи него што је иницијално планирано.

Свугдје у свијету постоје политичке конструкције. Ово је био пројекат који није могао да се не изгради. У тренутку кад је одлучено да се гради пројекат за стогодишњицу аустралијске Федерације његов буџет је постао практично отворен. Можда су менаџери овог пројекта били неспремни за тако нешто. Очигледно, и архитекти су доста допринјели томе да трошкови оду мимо сваке контроле, мимо сваке одлуке. И то је један од контроверзних аспеката овога пројекта.

Реаговање дневне штампе (The Age) на више него тросуку прекорачење трошкова изградње трга Daily newspapers (The Age) reacted to more than tripling of projected construction costs

Dilemmas:

I am slowly leading this matter to an end, coming to some dilemmas and questions I wanted to leave you to think about and, perhaps, discuss. I have already raised many of them. I talked about the things I dislike. That is the beginning of a story about dilemmas. I talked about some qualities that can conveniently be discussed. For instance, there is the idea of gathering, demonstrations. That is a typical European right in the city, the idea that people can express their opinion despite the politics of the day.

But let me begin with the dilemmas.

Deadlines and investments

First of all, the idea of Federation Square was generated in 1996. In 1997 the competition proposal was chosen. The starting budget was about 110 million dollars, and the final cost was 470 million. This project exceeded its deadline by two years and was four times more expensive than initially planned.

Everywhere in the world there are political constructions. This kind of project could not be left unfinished. In the moment when it was decided to launch a project for the centenary of the Australian Federation, its budget became to all intents and purposes, open-ended. Perhaps the managers of the project were unprepared for something like this. Obviously, the architects also contributed to the uncontrolled increase of the cost, no matter what managerial decisions were made. This is another of the controversial aspects of this project.

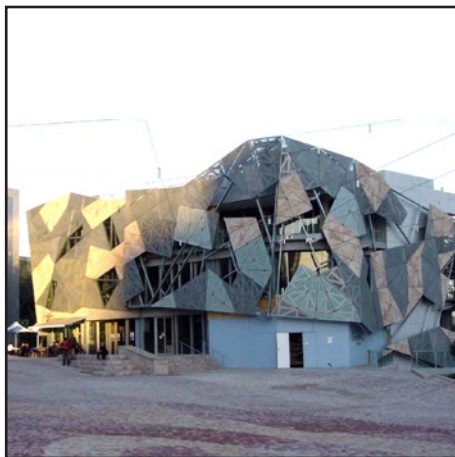

Однос архитектуре и живота

Друго, пројекат још увијек није сасвим довршен. Али управо тај проблем, по мом мишљењу, тргу даје шансу. Архитекти ЛАБ сматрају *Federation Square* својом *архитектуром*, сматрају га својим ауторским дјелом. Човјек који је купио ресторан на тргу не пристаје на то. Он каже: «Важи. Ви то јесте пројектовали, али сад ја хоћу нешто да додам, хоћу нешто да промијеним». Тешка су то надјачавања, и проблем се често чини неријешивим.

То отвара још једну занимљиву дилему о односу архитектуре и града, о односу онога што ми радимо и живота. Џејн Џејкобс (*Jane Jacobs*) је писала о томе како је умјетност (то поново анимира пројекат *PublicArt & Public Space* који има занимљивих референци), како је умјетност ексклузивна, а град инклузиван. Умјетност припада некоме. Ако сам ја умјетник, *ја* то стварам и то је *Моје* дјело. Али град је инклузиван, град дозвољава и треба да дозволи свима нама да дјелујемо и да се изразимо.

У тренутку када је *Federation Square* изграђен, буквално је постао платно на коме свако може, теоријски, нешто да створи. Кад та могућност индивидуалних израза почиње да се коси са јавним интересом? Кад она почиње да се коси са правом ауторства које архитекти полажу на тај простор, то је врло занимљива тема. У питању је танка линија коју је тешко дефинисати, нешто што је врло контроверзно. То је можда једна тема о којој вриједи размишљати, о којој вриједи причати у овом конкретном случају.

Недовршени делови трга (2003)
The unfinished parts of the square (2003)

Relationship between architecture and life

Secondly, the project is still not quite finished. But it exactly this problem, in my view, that gives the Square a chance. Architects of the LAB consider Federation Square as their own; they consider it their own authorial piece of work. The man who bought a restaurant on the square does not agree with this. He says 'O.K. You have designed it, but now I want to add something, I want to change something'.

These conflicts are hard and the problem sometimes seems almost unsolvable.

This opens up another interesting dilemma about the relationship between architecture and the city, about the relationship between our profession and life. Jane Jacobs said that art is exclusive (this may be of interest for you project Public Art & Public Space project that has some interesting references), and the city is inclusive. Art belongs to somebody. If I am an artist, I create it and this is my work. But,

the city is inclusive. it allows and should allow all of us to act and express ourselves.

In the moment when Federation Square was built, it literally became a canvas where anybody, theoretically, could create something. When does that possibility of individual expression begin to contradict public interest? When it contradicts the copyright for that space claimed by architects? This question represents a very interesting topic. It is a thin line, hard to define and very controversial. That is,

perhaps, one subject worth thinking about, and also worth talking about in this particular case.

Питање из публике:

Оно што, с једне стране, заиста импресионира јесте да је трг отворен ове године, а да је већ оправдао своје постојање и себе као пројекат. Можда НЕ у финансијском смислу, али ДА у оном социолошком и културолошком, што и јесте основна сврха трга.

С друге стране, овде се јавља и тема демократичности. С једне стране, воља, поза архитектата, а с друге стране, потпуна небрига. При том, узели су архитектуру од Либескинда, узели су трг од Сијене, а сматрају да би они требало да условљавају сваку одлуку у простору. Када су то архитекти, заправо, прекорачили црту између онога што је прихватљиво и онога што није? И шта даље са тим пројектом јер они се и даље третирају као аутори?

Д. Радовић:

Мислим да је то: *ВШта даље са овим пројектом?* г страшно занимљиво. То ће дефинисати ниво урбанитета, праве градскости у Мелбурну; начин на који ће Мелбурн сада да живи у овом простору. То је потпуно импортована типологија, увезена архитектура, страна.

Мелбурн је драматично изложен глобализацији. То, међутим, није ништа у поређењу са оним што се дешава, рецимо, у Кини. У Шангају, у Пудонгу може се видети архитектура свих могућих крајева свијета, архитектура свих могућих времена, па чак и неких која још нису дошла! Куће само што не лете! Све на једном мјесту, једна невјероватна папазанија, која заиста обједињава све!

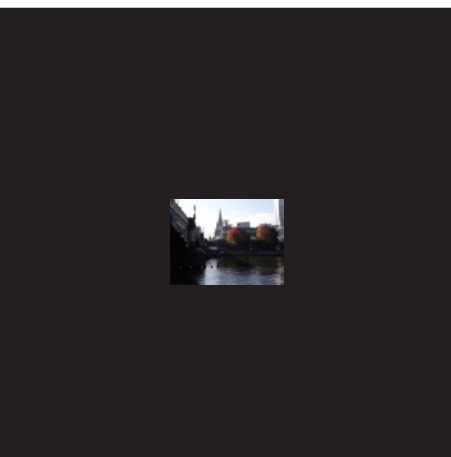
Овакви простори показују оно од чега се Аустралија тренутно доста окористила. А то је да се свијет због комуникација смањује. А шта је лоше у томе да, ако је нешто добро у Италији, да се то нађе и у Мелбурну? А шта је лоше у томе да, ако је нешто изворно кинеска типологија, па добро врадиг у Мелбурну? Шта је лоше у томе што је то кинеско? Нема овде никакве идеолошке чистоте. Постоји само утилитарност која указује на оно потрошачко, о чему сам говорио. Ту је отворена некаква шопинг листа; читав сијет је мој шопинг центар и мало ћу узети од овога, мало ћу од онога. Идеја је у томе да то функционише, да то ради, да то ствара добар град.

Немам ништа против да се употребе модели, јер то, на крају крајева, и јесте архитектура. То што ми данас у архитектури радимо јесте тако што ЧпрежвакавамоЧ, заправо, на неки други начин оно што се већ догодило. Ја немам ништа против тога, али имам против тога да ауторски став ЧзакуцаваЧ могућност даљег оплмењавања и даљег живота.

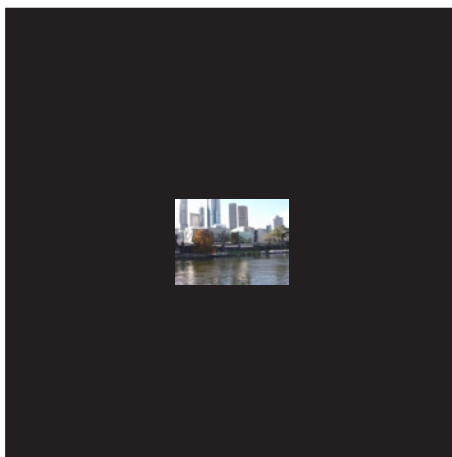
Оно што је мени изузетно занимљиво на простору Federation Square-а је пажња посвећена детаљу. То лијепо архитектонско и пројектантско понашање, онда лијепо понашање извођача у простору без обзира на идеологију која јесте таква каква је.

Релација са ријеком?

Проблем који сам већ поменуо је везивање са ријеком. Читава прича о тргу је кренула да би град сишао на ријеку, а на крају, можда ипак није.

Трг не комуницира са реком, што је био један од основних циљева конкурса)

Питање из публике:

Да ли у било ком тренутку људи уопште дођу до реке?
Чини ми се да постоји **тампон** између трга и реке.

Д. Радовић:

Мислим да је то заиста добро и право питање. Данас Мелбурн има фантастичан **прстен паркова** који га окружују. И након **Federation Square**-а изграђен је парк који га повезује са центром.

То што се десило је донекле **нелогично**. Тачно је да се парк продужио тако да трг силази на парк, а парк на ријеку. Али тачно је и да постоји тампон због којег ова врста живота није дошла до ријеке. То се десило зато што је, својевремено, аустралијски еквивалент **Заводу за заштиту споменика културе** одлучио да некакве физичке препреке, неке **зидове** из 19. века, који јесу занимљиви, прогласи светињом коју је немогуће дирати. И, одједном, су то постали урбанистички услови који су стални! Ја бих лично био задовољнији да је град сишао на ријеку, али **проблем** је ријешен тако што је провучена та мека, **зелена линија**.

Тај парк је посебна тема. У Аустралији се све више користи **аборицински** рјечник да би се показала важност **аборицинске културе**. Парк се зове **Birrarung Mar**. То је пројекат занимљив сам по себи. То је компромисно рјешење. Али добар пројекат, **добар урбанизам** је увијек **компромис**, за разлику од оног одрезавања зграде које је било виша сила.

Мода или политичка коректност?

Још једна занимљива тема је тренутна мода у Аустралији - опет некаква врста политичке коректности: малтене је немогуће засадити дрво које није аутохтона врста. Овдје је, можда, требало да буде парк са палмама који би изражавао тај новоосвојени вмедитернаски дух Мелбурна. То није било могуће, то су **морали** да буду еукалиптуси. Јер то је тренд, то је мода, то је нека врста потврде идентитета. На тај начин је пројекат, практично, кондициониран некаквом политичком вољом.

Relation with the river?

The problem I have already mentioned is the connecting to the river. The whole story about the Square was begun so that city could get down to the river, but at the end it still could not.

Question from audience:

Is there any point in time when actually people go to the river? There is, it seems to me, a tampon between the Square and the river.

D.Radovic:

I think that is a really good and useful question. Today Melbourne has a fantastic ring of parks that surround it. After the construction of Federation Square, a park that connects it with downtown was built.

What happened was not very logical in a sense. It is true that the park was lengthened, so that the Square could go down to the park and the park to the river. But it is also true that there is a buffer preventing life from reaching the water. The heritage professionals decided to declare some physical barriers, 19th century walls, sacred and untouchable. Suddenly, those became permanent conditions! Personally, I would be more satisfied if the city had stepped down to the river, but the problem was solved with this soft green line.

That park is a special topic. Today, in Australia, Aborigine vocabulary is often in use to point to the importance of Aborigine culture. The name of the park is Birrarung Mar. That is a very interesting project in itself, which removed several railway tracks. This is a compromise solution. But a good urban project is always a compromise, which is quite different from producing a building to the order of a higher authority.

The square does not establish meaningful relationship with the river, which was one of the main aims of design competitions

Fashion or political correctness?

Another interesting topic is the current fashion in Australia – again, a sort of political correctness – where it is almost impossible to plant a tree unless it is indigenous. This was supposed to be a park with palms, to express the newly conquered 'Mediterranean' spirit of Melbourne. But that was not possible: eucalyptuses had to be planted. This is the trend, the fashion, some sort of confirmation of identity. In that way, the project was practically conditioned by a kind of political will.

Питање из публике:

Да ли је живост сам трг, а чини ми се да није, или садржај на тргу? Нема фонтана... Нема садржаја, а ни амбијентата који сам окупља грађане, не окупља их тај јавни простор, чини ми се, већ објекти који су на тргу.

Д. Радовић:

Мислим да је то занимљива теза и мислим да је и једно и друго - чињеница. У добром пројекту мора да постоји дијалектика између та два. Некада простор зове акцију, некада акција тражи простор у коме ће се нешто десити, као што се овде донекле десило. Чињеница је - нема фонтане, али то је тренутно важеће мишљење у Аустралији, да је Аустралија пустиња, да је у Аустралији неприродно и, просто, саблажњиво правити фонтану и расипати воду. Значи, у питању је свјестан покушај културалне и географске контекстуализације теме трга.

Нове типологије

Још једна тема коју вриједи поставити је тема увођења нове типологије. Мелбурн је храбро увео типологију која ту није постојала. И живот се примио. Могуће је увести нове, неопробане типологије; могуће је причати о просторима који су страни, а који могу да заживе у новим културама.

Питање из публике:

Да ли уопште у Аустралији, у свести човека из Аустралије, грађанина Мелбурна има места за просторе резервисане за пешаке где људи проводе време: мањи тргови, пјачете, улице?

Д. Радовић:

У Аустралија има само неколико великих градова. Мелбурн је по популацији други по величини, одмах иза Сиднеја. У Мелбурну се говори 144 језика. Тако да, а *propos* свјести о разноврсности простора, о разноврсности нашег живота - нема дилеме. Та култура на нивоу неког карактеристичног пресека је богата. На нивоу врха није, на нивоу врха у Аустралији је још увијек изражена политичка доминација англосаксонског духа. И оно што се дјесило овдје је, ја бих рекао, продор страног, друкчијег, невиђеног, донедавно конзервативној Аустралији неразумљивог, у главни ток. Главни градски простор је сада нешто *встраног* - а *прихваћено*.

Гледано мало даље уназад - Аустралија је занимљива у поменутом смислу увођења нових типологија, и то на један драстичан начин. *Аборицини* су ту прије 200 и нешто година били једина популација. Управо њихова је једина култура на свијету која не познаје архитектуру - *уопште*. Абориджини једини *немају архитектуру*. Насеље? Не, јер су номади. Све ове типологије о којима ми причамо су, дакле, у Аустралији *нове*, а ето, посебно овај наш трг који се појавио 150 година након што је трасирана прва улица.

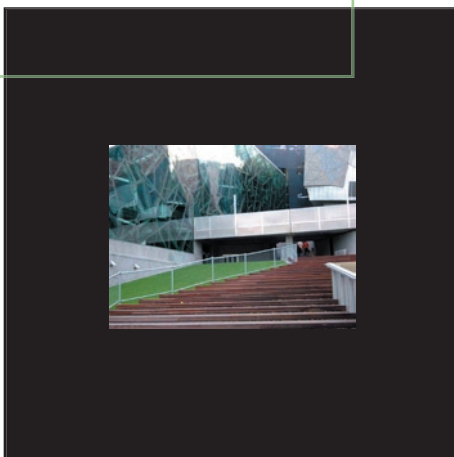
Оно што ми се *свиђа* у Аустралији, а понекад ме и страшно *нервира*, је поистовећивање *новог* и *доброг*. Али, као млад човек, и Аустралија, млада земља, имам утисак, воли да тражи, воли да *истражује*, да стреми, а понекад и *погријеш*.

Д. Радовић:

Неколико некомуникативних приступа подсјећају на проблем савладавања висине која је била непоходна да би се премостила пруга. Тај проблем је ријешен на начин опробан у Сиени, граду који је очигледна инспирација неких простора и текстура мелбурнског трга.

D.Radovic:

Several uncommunicative accesses demonstrate the problem of overcoming the height necessary to bridge over the railway. That problem has been solved like in Siena, a town that was an obvious inspiration for some of the spaces and textures of Federation Square.

Питање из публике:

Ако мало боље погледате, видите да је јасна функција блока истерана до краја. Некако ми се чини да долазимо до питања да ли је ово уопште уметнички израз, онако како ми зовемо уметност - нека унутрашња експресија? Или је ово уметнички израз само тог околног паковања где ми кажемо: вДјај да изаберемо нешто што је мало другачије! в...

Д. Радовић:

Ја се потпуно слажем са тим ставом - што се тиче урбане типологије. Све остало, заправо, фали да тај трг буде у потпуности сагласан са класичном дефиницијом трга, нашег, приморског.

На типолошком нивоу овдје нема изненађења, нема шока. Сав шок је на нивоу форме, а та форма је у основи - амбалажа.

Из публике :

...Ја чак не видим да је та форма динамизирана Ја не осећам и нисам видела да је тај простор постао покренут у неком другом смислу од оног класичног. Ми се крећемо, идемо, али хоризантнолном линијом. Ако ништа друго, нисам видела никакве амплитуде које дозвољава 21. век.

Д. Радовић:

...Није. Ја заиста тај простор у том смислу не бих могао да назовем простором 21. века. Рецимо, он негира сасвим свјесно оно што се дешава у блиском комшилуку, као што су сингапурски или хонгконски ескалатори, травелатори и остало гдје човјек заиста постаје објекат који се премешта са једног краја на други. Не! Ово је класично. Идеја је била да ово постане као што му име каже - Трг Федерације. И јесте трг. А можда та федерација у себи носи некакову конзервативну конотацију.

Случајности...

Простори које сам назвао случајевима, или скоро случајевима, по мени имају највише квалитета, много више у реалном простору, него на слици. Дрвене степенице су привремене. То је, рецимо, један дио трга који није завршен. Те степенице, скоро случајне, изванредно функционишу, подвлаче се испод неке греде, што није било предвиђено. Одједном, пројекат који можемо да волимо или да не волимо, али који јесте добар, прима живот, нехотично! Живот се изразио. Степенице нису биле предвиђене, оне су случајне, на дну сквера. Али већ имају ту животну димензију коју ће, ја се надам, и остатак трга бити способан да прими. Занимљива тема.

Question from the audience:

If you take a closer look, you can see that the function of an urban block is what clearly was insisted upon. It appears to me that the question is whether this is an artistic act at all, the way we see art to be – an inner expression? Or is this an artistic expression of only the external packaging where we say: 'Let's choose something that's a bit different!'...

D. Radovic

I completely agree on the point in regards to urban typology. Everything else, allowing to us to define this square as a classical one, that is, one like ours, a Mediterranean one, is actually missing.

Regarding the level of typology, there are no surprises here, no shock. All the shock is on the level of form; the form that is in fact – the packaging.

Question:

...I cannot even see this form as dynamic. I cannot see, neither do I feel, that this space can be set in motion in any sense other than that classical one. We move, we walk, but always horizontally. If it were not for anything else, I have not seen any of the new achievements which are feasible in the 21st century.

D. Radovic

... No, I really could not call this square 'a space of the 21st century'. Let us say that it knowingly denies all that is going on in the close neighbourhood – escalators and travelers in Singapore or Hong Kong, where a person becomes literally an object transported from one end to another. No! This square is classical. It was originally intended to become, as it is called now – the Federation Square. And it really is a square. And maybe, this term, 'Federation' at its depth implies something conservative.

D.

Ово је једна од фасада улице Флиндерс (Флиндерс Стреет), улице паралелне са ријеком. Нова зграда комплекса Федератион Сљуаре отвара потенцијал да се некада затворена фасада, која је била само жељезница и ништа више, отвори, да улица почне да живи. Тај потенцијал још није реализован, углавном због непримјереног архитектонског третмана, због баријера које нису биле ни неопходне ни логичне. Дужином те улице углавном су смјештене институције које нису раде да директно комуницирају са јавним простором. Простор Флиндерс Стреет је, необјашњиво, био од секундарног значаја за архитекте трга; пажња је посвећена унутрашњим просторима, а обод је тек назначени потенцијал који није реализован.

Радовић:

Са те стране трга потврђује да једноставно нема разлога да се иде уз нову фасаду улице

D . R a d o v i c :

This is one among the facades of Flinders Street, in the street parallel to the river. The new buildings in the complex of Federation Square can open up a once introverted façade that was only a railway, and bring life to the street. That potential is still unrealised, mostly because of inappropriate architectural approaches, because of barriers that were neither necessary nor logical. The institutions that are situated along this street are not very eager for direct communication with public space. The space of Flinders Street was, inexplicably, of secondary importance for the architects; their attention was directed towards inner spaces, while the edge remained an unrealised potential. The poor presence of pedestrians on this

side of the Square clearly confirms that there is simply no reason to walk along the new façade of the street.

Coincidences...

Spaces in Federation Square which I have called accidental, or almost accidental, I consider to be of the highest quality, much more so in real life than in photographs. The wooden staircase is temporary. It is not yet a completed part of square. These staircases, almost unintentional, function marvellously; hidden under some beam that was not planned there. Unexpectedly, there's a project that we may like or dislike, but certainly it's a good one, which get life spontaneously! The life took over. The staircases were not planned, they are unintended, but already had they have taken on a certain dimension of life, which, I hope, the rest of the square will be able to take on.

A very interesting topic.

Реаговање дневне штампе (The Age) на прекршаје забележене на тргу.
Reaction of the daily paper The Age to petty crimes committed at the square

Коментар из публике:

...Оно што је, заправо, најинтересантније и, заправо, најквалитетније у овом пројекту су неки пасажи, неки елементи, ствари на које сте указали говорећи како Вам се допадају. Чини ми се, заправо, да су најуспелији делови пројекта управо ти нус, паралелни или потпорни амбијенти, а не оне главне фасаде. Ти простори кроз које пролазите као кроз нешто што се открива. То је зато што је то једина веза са традиционалним појмом града. То значи: улица, то значи: приземље, то значи: степениште, један медитерански амбијент који није случајно афирмитет једног Мостараца. То су они простори који личе на Мостар²⁰.

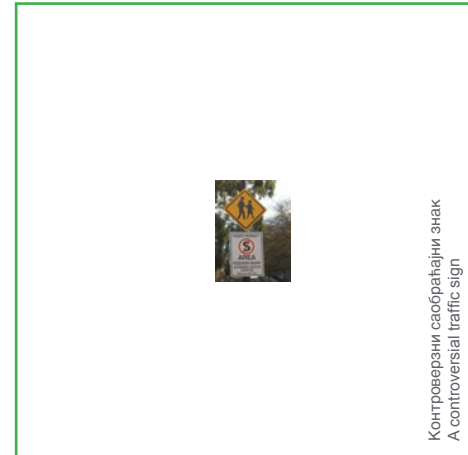
Безбједност

Још једна прича. Недавно, прије пар мјесеци, појавио се чланак у мелбурнским новинама који каже како вприсан током дана, трг развија своју мрачну ноћну сцену. Другим ријечима, на тргу и око трга су се десиле неке ствари које Мелбуржани не воле. Десили су се напади на чуваре трга и на неким мјестима су нађени шприцеви, што је за мелбурншке услове озбиљнији криминал. Али гдје се све то десило? Ништа од тога се није десило у унутрашњости трга, у оном простору који функционише као трг. То су она мјеста гдје увијек неког има, гдје увек неко пије кафу или гдје увијек неко пролази. Те ствари су се десиле око денивелације, око непријатног простора ка ријеци. Десиле су се тамо гдје се налазе сервисни улази и тамо гдје још нису отворене продавнице, ресторани и кафеи према улици. Значи, гдје год тај трг не комуницира, гдје год тај трг не успоставља комуникацију са контекстом, гдје год окреће леђа, ту су мрачне тачке гдје вични типови раде мрачне ствари. А тамо гдје трг функционише, тамо гдје трг јесте трг, једноставно, тога нема. Јер присутност јавности, присутност људи на тргу је оно што гарантује квалитет.

Појавили су се и неки саобраћајни знаци које је градска Влада поставила, па повукла. То је био знак који каже да је трг приватно власништво. А то је било само зато да би отјерали аутомобиле. Наравно, крајње је погрешно рећи да је у питању приватно власништво.

Comment from the audience...

...What are, actually the best, most interesting and practical points of this project are passages, together with elements and things you have spoken of and said you liked. It seems that the most successful parts of the project are those secondary aspects, the parallel or supportive ambiances, not the main facades. They are the spaces you pass through as if to discover something. Is this because this is the only connection in the project with the traditional concept of the city? The street – the ground floor – the staircase – the Mediterranean setting that should certainly be appealing to one born in Mostar²⁹. These open spaces are those that most obviously resemble those of Mostar.

Security

One more story to tell. Recently, a couple of months ago, there was an article in one of the Melbourne daily newspapers saying, 'Attractive during the day, the square develops into a dark scene at night'. In other words, things happening in the square and around it were not so dear to Melbourners. Attacks on the square guards had occurred and some needles were found in the area. By local standards, this was rather alarming. However, where did it all happen? None of it happened in the centre of the Square – in that area that functions as a square (those places where someone is always having a cup of coffee, or just passing by). They took place near the not-so-attractive area facing the river, where the supply and service entrances are located and where the stores, cafés and restaurants overlooking the street have not yet been opened. Therefore, wherever the Square does not communicate with its users or where the Square turns its back, dark spots exist; dark spots where dubious people can do dark things. On the other hand, where the Square is functioning, where the Square is a square, these activities do not take place. The presence of the public, the presence of people on the Square is what guarantees the quality of the space. (Just to add to this, what actually happened was that twenty hooligans had surrounded the square guard and stole his radio. We may tolerate that much here without a murmur!)

There were also some traffic signs that the city government had placed in the Square and afterwards withdrawn. One stated that the square was private property; to chase away automobiles. Of course it was absolutely wrong to say the area was a private property.

З а к љ у ч а к :

Као закључак ових питања и отварање дискусије рекао бих да је Мелбурн доста добио овим простором. Не само у смислу простора, не само у смислу физичког оквира, не само у смислу функције, него и због свих ових дилема и питања о којима сам сада говорио. Добио је нешто о чему се прича, елемент градске културе о којем се прича, јавни простор о којем се прича, архитектуру о којој се прича. Мислим да је то изузетно важно. Мислим да је то важно за развијање урбанитета, за развијање свијести о сопственом идентитету. И неслагање захтјева да се човјек фокусира, да каже: "А са чиме се ја то не слажем? Шта је то што се мени ту не свиђа? ".

20. Мостар је родно
место Д. Радовића

20. Mostar is the birth
place of D. Radovic

C o n c l u s i o n :

To conclude these questions and to open the discussion, I would say that Melbourne has gained a lot by the construction of this open space. These gains were not only in terms of the space, the activities, or the physical surroundings, but also because of all these dilemmas, discussions and questions I have spoken of. There is something to talk about, an element of urban culture to talk about, a public space – architecture to talk about. I believe this is an especially important feature worth mentioning. It is important for urban development and for the development of one's consciousness about one's own identity. Even disapproval demands self-questioning: 'What is it that I disapprove of? What is it that I don't like?'

20. Мостар је родно
место Д. Радовића

20. Mostar is the birth
place of D. Radovic

Трг Федерације постаје... Federation Square is becoming

